

Prof. Dr. Arsim BAJRAMI*, MA. Sc. **Florent MUÇAJ***,
Përparim GRUDA*

Konstitucionalizimi dhe kontrolli kushtetues i partive politike - rasti i Kosovës

1. Hyrje dhe vështrime të përgjithshme mbi partitë politike

Ky punim ka për qëllim të trajtoj karakteristikat e kontrollit kushtetues të partive politike si dhe kriteret që janë përdorur përgjatë ushtrimit të kontrollit të partive, por edhe konstitucionalizimit të tyre. Fillimisht, duhet bërë dallimin në mes të konstitucionalizimit të partive politike me kontrollin kushtetues të tyre, pasi që në fakt janë dy procese të ndara teorikisht dhe praktikisht.

Punimi përbëhet nga tri seksione të cilat kanë për qëllim të pasqyrojnë mekanizmin kushtetues të kontrollit dhe konstitucionalizimit të partive politike. Në seksionin e parë trajtohet koncepti i përgjithshëm i konstitucionalizimit të partive politike dhe rëndësia e tij, ku vihen në pah elementet e konstitucionalizimit dhe mënyrës së shfaqjes së tij në praktikë. Në seksionin e dytë trajtohen standardet evropiane të krijuara sa i përket konstitucionalizimit dhe kontrollit të partive politike ndërsa seksioni i fundit rezervohet për një trajtim të detajuar të rastit të konstitucionalizimit dhe kontrollit të partive politike në sistemin kushtetues Kosovar.

Përmes këtyre tri dimensionëve, lexuesi do të ketë mundësi të krijojë një qartësi të kësaj tematike kushtetuese, për të kuptuar shkaqet, kriteret dhe

* Arsim Bajrami është Profesor i të Drejtës Kushtetuese në Fakultetin Juridik të Universitetit të Prishtinës “Hasan Prishtina”, ka qenë anëtar i komisionit për hartimin e Kushtetutës të Republikës së Kosovës (2008) dhe kryetar i komisionit për amendamentimin (ndryshimin) e kushtetutës së Republikës së Kosovës 2011-2012, si dhe është anëtar i Akademisë së Shkencave dhe Artëve të Kosovës dhe asaj Evropiane. Kontakti: arsim_bajrami@hotmail.com.

* Florent Muçaj është asistent i lëndëve kushtetuese në katedrën Kushtetuese-Administrative, pranë Fakultetit Juridik të Universitetit të Prishtinës “Hasan Prishtina” dhe ka qenë pjesë e komisionit për amendamentimin (ndryshimin) e kushtetutës së Republikës së Kosovës 2011-2012. Kontakti: florentmuçaj@gmail.com.

* Përparim Gruda është ligjërues i së Drejtës Kushtetuese dhe Administrative në Kolegjin Evropian “Juridica” në Prishtinë. Kontakti: perparim.gruda@gmail.com.

mënyrën e transmetimit të çështjes në fjalë, e cila del të jetë një temë me mjaft interes në fushën e studimeve kushtetuese. Meqenëse e tërë çështja bosht lidhet me partitë politike, nuk ka asnjë logjikë që ky trajtim të nisë pa bërë një përpjekje për përkufizimin e partive politike, si entitete të veçanta, qoftë si pjesë e trajtimit teorik e filozofik apo trajtimit praktik, kushtetues dhe ligjor.

Ideja si më sipër për dhënien e një përkufizimi mbi partitë politike, në shumë raste duket sikur më shumë hap probleme të reja se që jep ndonjë zgjidhje. Për shumë studiues kjo përpjekje do të thotë të merresh me një çështje ku je i detyruar të zgjedhësh një kamp të pozicioneve, për shkak të përkufizimeve të shumta. Mbase këtë më së miri e shpjegon fakti që *Jean Blondel* kurkishte folur për partitë politike zgjodhi nëntitullin: “...a genuine case for discontent...”, duke adresuar në fakt elementin e vështirësisë për një përkufizim të partive politike¹.

Sipas një përkufizimi tashmë klasik të Max Weber-it, sipas të cilit “*Partia përbën marrdhënie të tipit shoqërizues, një përkatësi e bazuar mbi një rekrutim, qëllimi i të cilës është që të siguroj pushtetin për drejtuesit e saj në mes të një grupi të institucionalizuar për të realizuar një ideal ose për të përfutuar përparësi materiale për militantët*”². Një definicion i njohur i partive politike ka ardhur nga studiuesi i shkencave politike Antony Downs, i cili shkruan se “*Një parti politike është një ekip i njerëzve që kërkon të kontrolloj aparataturat qeverisëse duke fituar pushtet gjatë një palë zgjedhesh të rregullta*”³. Politologu i njohur G. Sartori jep një formulim më sintetik: “*një parti është një grup politik i identifikuar me një etiketë zyrtare që paraqitet në zgjedhje dhe është i aftë të vendos nëpërmjet zgjedhjeve kandidatët në poste publike*”⁴.

Në vijim sa më sipër, duke marrë parasysh definicionet e partive politike në përgjithësi definicioni më i plotë duket të jetë përcaktimi sipas të cilit Partitë politike paraqesin bashkimin e lirë të qytetarëve me qëndrime të njëjta, të cilët për zgjidhjen e problemeve politike bëjnë propozime programore dhe paraqesin kandidatë për mandate në parlament dhe për poste qeveritare, me qëllim që pas zgjedhjeve të suksesshme të zbatojnë në praktikë programin e

¹ Daniel-Louis Seiler, “*Partitë Politike*”, (Përktheu Blerta Hyska), UET Press, Tiranë, 2010, fq. 12.

² Po aty, fq.23.

³ Anthony Downs, “*An Economic Theory of Democracy*”, The Journal of Political Economy, Volume 65, Issue 2, April, 1957.

⁴ Gianfranco Pasquino, “*The Political Science of Giovanni Sartori*”, European Political Science (2005), 4, doi:10.1057/palgrave.eps.2210003, fq.33–41.

tyre⁵. Pra, siç mund të shihet partitë politike trajtohen si grupe të caktuara që kanë për qëllim marrjen e pushtetit dhe qeverisjen në organet shtetërore, gjë e cila mundësohet përmes zgjedhjeve të lira. Në këtë kontekst, partitë trajtohen si subjekte që kanë qëllime politike. Gjithashtu, trajtimet në vazhdim, por edhe definicionet paraparke japin të kuptojnë që partitë politike mund të trajtohen edhe në sfondin e të drejtave të njeriut, duke nënkuptuar bashkimin e lirë të qytetarëve dhe njëzëve⁶. Sidoqoftë, fjala kyq e partisë politike është pushteti, fitimi, ruajtja dhe kultivimi i tij si një qëllim primar dhe i pashmangshëm i çdo partie politike⁷.

Nga pikëpamja etimologjike fjala “*parti*” për disa studiues vjen nga frengjishtja e vjetër. Ajo rrjedhë nga fjala “*partir*” që donte të thoshte ndaj në pjesë, veçoj, ndaj, kuptim që sot gjendet në fjalët “*repartir*” dhe “*se departir*”. Të tjerë autorë origjinën e kësaj fjale e gjejnë tek latinishtja, fjala “*parse*” që donte të thoshte “*pjesë*”⁸. Si dukuri sociale, ndërkaq, partitë politike lidhen me lindjen e qeverise përfaqësuese dhe zgjerimin progresiv të të drejtës së votës gjatë shekullit XIX⁹.

Në kontekst të përkufizimeve autorët kanë trajtuar edhe kushtet që duhet plotësojë një organizatë për t’u cilësuar si parti politike në një sistem që cilësohet demokraci liberale kushtetuese. Së këndejmi një organizatë për t’u përkufizuar si parti politike ndër të tjera duhet të plotësojë kushtet në vijim:

1. Të ketë struktura të tilla që të lejojnë pjesëmarrjen e anëtarësisë;
2. Të jetë në gjendje të formulojë një program të politikave publike;
3. Të ushtrojë veprimtari në më shumë se një palë zgjedhje¹⁰.

Nga ajo që u tha më lartë, që lidhet edhe me përkufizimin e partisë politikie si nocion bosht i trajtimit në këtë punim, si dhe nga kushtet që theksojnë shumica e autorëve në rastin e trajtimit të partive politike, qartazi

⁵ Ky është një definicion që krijohet duke marrë parasysh të gjitha elementet që përmban qëllimi i ekzistimit të partive politike.

⁶ Liritë dhe të drejtat e njeriut të parapara me akte ndërkombëtare dhe Kushtetutë, për aq sa i përshtaten partive politike. Këtu mund të përmendim në veçanti lirinë e asociimit, tubimit dhe atë të shprehjes.

⁷ W.Philips Shively, “*Power and Choice. An Introduction to Political Science*” (McGraw Hill: University of Minnesota, 2003) Eighth Edition, fq.244.

⁸ Daniel-Louis Seiler, “*Partitë Politike*”, (Përktheu Blerta Hyska), UET Press,(*cituar fusnota 1 supra*), fq. 12, Tiranë, 2010.

⁹ Në aspektin teorik për herë të parë me çështjen e partive politike është marrë Edmond Buke, në fund të shekullit XVIII. Shih më shumë në: Andrew Haeywood, “*Politika*” (Brezi ’81: Prishtinë, 2008) fq. 230-231.

¹⁰ Është fjala edhe për autorët e cituar më lartë, të cilët i kanë dhënë edhe përkufizimet e partive politike, mirëpo këto kërkesa hasen në përgjithësi tek pjesa më e madhe e autorëve që janë marrë me partitë politike.

shihet se elementi që i dallon ato është pjesmarrja në zgjedhje dhe në qeverisje, si i tillë elementi politik është kyq dhe i largon partitë politike herë pas here nga menyra e trajtimit të tyre në kuadër të sfondit të lirive dhe të drejtave të njeriut. Partitë politike në sistemet jodemokartike të të gjitha llojeve nuk kanë cilësitë e sipërcekura dhe funksionojnë sipas logjikës së njëmendësisë në fitimin, ruajtjen dhe kultivimin e pushtetit ku qytetari nuk ka asnjë ndikim përveç se të shërbej si objekt mbi të cilin veprohet.

2. Konstitucionalizimi i partive politike-konteksti dhe standardet

Dukuria partiake është shumë e vjetër, por partitë, në kuptimin që në njohim sot, janë shfaqur në fillim të shekullit XIX. Grupet e ndryshme politike kanë marrë forma të ndryshme gjatë rrjedhës së historisë, në fillim ato janë shfaqur si organizime tërsisht joformale për promovimin e interesave thjeshtë personale dhe të grupeve të ngushta të interesit¹¹. Në këtë kuptim, një grup i njerëzve mblidheshin rreth një udhëheqësi për të realizuar interesa të ngushta personale ose klanore, padyshim, kjo situatë nuk mund t'i bënte ato faktorë të zhvillimit të shoqërive dhe të demokracisë, meqë flitej për grupe klanore. Kështu, u bë e nevojshme që aktiviteti që ato ushtronin t'i nënshtrohej një kornize të paracaktuar normative e cila përgjithësisht emërtohet si statut. Ky akt është bazamenti juridik mbi të cilin duhet të ngrihet partia dhe në të cilin në mënyrë precize përcaktohen parimet themelore që organizojnë veprimtarinë e partisë, orientimin saj ideologjik, objektiva që do të ndjek, mënyrën e udhëheqjes dhe procedurën e anëtarësimit të anëtareve, etj.

Rëndësia e partive politike për demokraci është e njohur gjerësisht. Gjithashtu, kjo çështje është një dimension kushtetues shumë i rëndësishëm për demokracitë moderne. Parime të tilla si pjesëmarrja, përfaqësimi, pluralizmi dhe parimi i konkurrencës kanë ardhur duke u zgjeruar në shumë kushtetuta demokratike. Në thelb kushtetutat orientojnë partitë politike në drejtim të vlerave kyçe demokratike dhe parimeve të tjera që lidhen kryesisht me rolin elektoral dhe parlamentar, mbi të gjitha përmes partive realizohet vlera kushtetuese e pluralizmit politik.

Megjithatë, në vijim sa më sipër, rregullimi i qartë kushtetues i partive politike ka ndodhur vetëm pas Luftës së Dytë Botërore. Në këtë pikëpamje, Islanda, Austria, Italia dhe Gjermania i përkasin valës së parë të

¹¹ Jean-Marie Denquin, *“Hyrje në Shkenca Politike”*, (Përktheu Belina Budina), UET Press, Tiranë, 2009, fq 83.

konstitucionalizmit të partive që përkon me demokratizimin dhe restaurimin e demokracisë në periudhën e pas Luftës së Dytë Botërore. Vala e dytë përfshiu Francën (themelimi i Republikës V në vitin 1958), Maltën dhe Qipron, kurse vala e tretë përfshiu jugun e Evropës, Greqinë, Portugalinë dhe Spanjën, në mesin e viteve 1970. Një një valë e katërt cilësohet rënia e komunizmit dhe mbarimi i Luftës së Ftohët, kur u përfshinë të gjitha vendet post-komuniste në fund të viteve 1980 dhe fillim të viteve 1990 (Hungaria–1989, Bullgaria, Kroacia, Serbia–1990 Lituania, Rumania, Sllovenia–1991, Shqipëria–1992 dhe Ukraina 1996, si dhe vendet tjera)¹². Së fundmi, si valë e pestë mund të konsiderohet periudha e viteve 2000-2010 ku përfshihen Finlanda, Zvicra,–1999, Luksemburgu–2008 dhe Kosova-2008. Siç mund të shihet valët e konstitucionalizmit të partive politike zakonisht korrespondojnë me proceset e bërjes së kushtetutave, sepse në shumicën e rasteve shkrimi i kushtetutave të reja, apo ndryshimi i disa pjesëve kryesore të kushtetutave ekzistuese (Finlanda dhe Zvicra) vjen si rezultat i lidhur ndryshimet dhe përmbyset të mëdha sociale, siç janë revolucionet, luftërat, dështimet e sistemit, adaptimet e tij, ose krijimi i një shteti apo regjimi politik krejtësisht të ri¹³.

Historikisht kushtetutat e vendeve perendimore janë përmbajtur nga të përmendurit e partive politike ose përshkrimi të rolit të tyre në sistemin politik, periudha pas Luftës së Dytë Botërore ka dëshmuar për një proces të vazhdueshëm të konstitucionalizimit të partive politike¹⁴. Praktika e konstitucionalizimit të partive politike dhe vendi që ju atribua partive politike në kushtetutat përkatëse u pa si një kusht për të rivendosur demokracinë si dhe një masë parandaluese për të krijuar mekanizma që ndalojnë ardhjen në pushtet të ideologjive të rrezikshme. Në fakt, periudha në mes të dy luftërave botërore ishte dominuar nga partitë totalitare dhe parlamentarizmin fragjil që kryesisht bazohet në sisteme zgjedhore të shumicës dhe në monarki gjysëm kushtetuese. Më ardhjen në pushtet të Hitlerit dhe forcimin e diktaturës së tij, sikur erdhi deri të efekti domino sepse shumica e vendeve të Evropës u modeluan gradualisht mbi parimet e njejta të sundimit diktatorial. Vlen të theksohet se kushtetuta e parë në Evropë që përmendi partitë politike, ishte ajo e Islandës e vitit 1944, e cila akoma është në fuqi në atë vend, ku në nenin 31 të saj u përcaktua : “[...]”

¹² James P. McGregor (1996). “*Constitutional Factors in Politics in Post-Communist Central and Western Europe, Communist and Post-Communist Studies*” 29/2: 147- 66.

¹³ Elster, “*Forces and Mechanisms in the Constitution-Making Process*”, 370-71, Duke Law Journal Vol.45:364.

¹⁴ Ingrid van Biezen (2012) “*Constitutionalizing Party Democracy: The Constitutive Codification of Political Parties in Post-War Europe*”, British Journal of Political Science, 42(1), fq. 187-212.

*Ndarja e ulseve në Parlamentin e Irlandes (Althingi) bëhet në bazë të rezultatit të zgjedhjeve, duke siguruar hapësirën e mundshme që secila parti politike që ka fituar votat e nevojshme të marrë ulëse në Parlamentin e Irlandës (Althingi) në proporcion me numrin e anëtareve të parlamentit*¹⁵. Rasti i dytë kur përmenden partitë politike në kushtetutë, është ai i Kushtetutës së Austrisë të vitit 1945. Në këtë rast konteksti i përmendjes së partisë politike ishte negativ në sensin që thuhej se kushdo që mban post në një parti politike nuk mund të jetë anëtar i Gjykatës Kushtetuese¹⁶.

Gjermania përfaqëson modelin më të mirë të rregullimit kushtetues të partive politike apo konstitucionalizimit të tyre. Neni 21 i Ligjit Themelor përcakton:

1. Partitë bashkëpunojnë për formimin e vullnetit politik të popullit. Krijimi i tyre është i lirë. Organizimi i tyre i brendshëm duhet t'u përgjigjet parimeve themelore të demokracisë. Ato duhet të japin llogari publikisht për burimet e mjeteve të tyre financiare;
2. Partitë, të cilat me qëllimet e tyre ose me sjelljen e anëtarëve të tyre synojnë të dëmtojnë ose të eliminojnë rendin themeltar demokratik e liberal ose të rrezikojnë ekzistencën e Republikës Federale Gjermane, janë antikushtetuese. Për çështjen antikushtetuese vendos Gjykata Kushtetuese Federale;
3. Hollësitë rregullohen nga ligjet federale¹⁷.

Nga ky formulim vërehet qartë se Ligji Themelor Gjerman nuk toleron parti politike me qëllime apo aktivitet armiqësor ndaj rendit kushtetues dhe demokratik të saj, duke mbyllur kështu rrugën për çfarëdo rikthimi të mundshëm të ndonjë partie naziste dhe komuniste¹⁸. Në thelb të këtij formulimi kushtetues gjendet, pa asnjë dyshim, e kaluara tragjike e popullit gjerman në mes të dy lufëtarave botërore pas ardhjes së Adolf Hitlerit në pushtet më 1933. Jo vetëm këto dispozita kushtetuese që merren me rolin dhe pozitën e partive politike në sistemin kushtetues gjerman, por edhe dispozitat tjera kryesore të Ligjit Themelor që përbëjnë identitetin kushtetues

¹⁵ Ingrid van Biezen (2012), burimi i cituar në fusnotën 14 *supra*, fq.33.

¹⁶ Kushtetuta e Austrisë, neni 147.4. E arritshme në: https://www.constituteproject.org/constitution/Austria_2013.pdf?lang=en, qasur më 20 Mars 2016.

¹⁷ Ligji Themelor i Republikës Federale Gjermane i arritshëm në: https://www.constituteproject.org/constitution/German_Federal_Republic_2012.pdf?lang=en, qasur më 17 Mars 2016.

¹⁸ Më shumë për trajtimin që i bën Ligji Themelor Gjerman partive politike shih: Carl J. Schneider, "Political Parties in the German Basic Law", 1949. i arritshëm në: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/443534?sid=21105766742413&uid=2&uid=3738928&uid=4>. Qasur më 17 Mars 2016.

gjerman kanë si sfond të tyre këtë hisotri tragjike gjermane dhe frikën nga restaurimi i logjikës totalitare¹⁹.

Konstitucionalizmi i partive politike në Gjermani nuk është ekskluzivisht një fenomen i pasluftës, pasi partitë politike atje janë përmendur në disa dispozita kushtetuese edhe para luftës së dytë botërore: Kushtetuta e Vajmarit e 1919 ua bënte një kërkesë partive politike për neutralitet politik të zyrtarëve publik, duke përcaktuar se “*nëpunësit civilë janë shërbëtorë të publikut si një e tërë, jo të një partie*”²⁰. Jo vetëm në këtë aspekt, por edhe në aspektin e të drejtave të njeriut, Kushtetuta e Vajmarit parqet tekstin më sublim fillestar evropian të konstitucionalizimit të partive politike dhe të garantimit kushtetues të pozitës së individiti të lirë në sistemin qeverisës gjerman. Në teori, Karl Shmit, këto dy risi dhe cilësi pozitive të Kushtetutës së Vajmarit, i ka quajtur si “*kushtetuta e dytë*” dhe si dispozita që coptonin vullnetin e popullit gjerman për të qenë i lirë²¹. Siç dihet, eksperimenti me Vajmarin dështoi si pasojë e rrethanave të brendshme dhe ndërkombëtare që shkonin kundër vënies në jetë të dmokracive liberale kushtetuese siç i njohim sot. Restaurimi i shpirtit të kushtetutës së Vajmarit erdhi në shprehje vetëm pas mbarimit të Luftës së Dytë Botërore dhe, si për ironi, sërish me ndihmën dhe ndërhyrjen e jashtme.

Në kushtetutën e SHBA-ve të vitit 1787 nuk përmenden fare partitë politike. Në fakt kjo Kushtetutë u shkrua në kohën kur partitë politike nuk ekzistonin fare, sikur në kuptimin e sotëm, sigurisht kjo vlerësohet të jetë edhe arsyeja pse fillimisht në Kushtetutë nuk u parashikua asnjë rregullim për partitë politike. Ata që shkruan Kushtetutën, “*etërit e themelues*”, kishin neveri për partitë politike²². Megjithatë, nevoja për të parashikuar ndalime për krijimin e forcave politike, në SHBA nuk ka lindur ndonjëherë, marrë parsysh jetën e qetë politike dhe stabilitetin kushtetues, kjo edhe për faktin se Amerika nuk ka vuajtur pasojat e veprimt të një partie të vetme, për të kontrolluar në vazhdimësi gjithë jetën institucionale, shoqërore dhe shtetërore të Federatës²³.

¹⁹ Paul Franz, “*Unconstitutional and Outlawed Political Parties: A German-American Comparison*”, Boston College International and Comparative Law Review, Volume 5, Issue 1, fq.52-56.

²⁰ Kushtetuta e Vajmarit, neni 130. E arritshme në: http://www.zum.de/psm/weimar/weimar_vve.php. Qasur me 21 Shkurt 2016.

²¹ Slobodan Samardzic (ed.), “*Norma i Olduka. Karl Smit i Njegovi Kriticari*” (“*FilipVisnjic*”: Beograd, 2001), fq.145-202 dhe 323-336.

²² Andrew Haeywood, *Politika*, fq. 230.

²³ Richard J.Hardy, “*The Paradoxes of Political Parties in American Constitutional Development*”, Bloomington, Indiana, 2011, i arritshëm

Aktualisht, shumica e kushtetutave dhe ligjeve themelore të vendeve të botës bëjnë rregullime të caktuara, për sa i përket partive politike, në kuptim të konstitucionalizimit të tyre. Ky rregullim kushtetues përqendrohet në tri aspekte kyqe: e para, ndalimi i partive që kërcënojnë dhe dëmtojnë demokracinë; e dyta, vendosjen e pluralizmit politik; e treta, garantimin transparençës në financimin e partive politike. Nga kjo qartë shihet se konstitucionalizimi është i lidhur ngushtë me kontrollin e partive politike, ani se këto në thelb paraqesin procese të ndara. Konstitucionalizimi në fakt nënkupton krijimin e rregullave kushtetuese që pasqyrojnë funksionin e partive politike në një sistem kushtetues, si dhe krijimin e rregullave që kufizojnë eventualisht aktivitetin e partive politike. Në anën tjetër, kontrolli nënkupton një proces i cili pason pas konstitucionalizimit dhe ka për qëllim vlerësimin e aktivitetit, të programeve dhe të statutit të një partie politike. Ky lloj mekanizimi kontrollues në shumicën e rasteve del të jetë gjykata kushtetuese e vendit përkatës²⁴. Për këto arsye, në vijim të këtij punimi në do të merremi si me kontrollin e partive politike ashtu edhe me ndalimin e aktivitetit të tyre nga ana e mekanizmave të caktuar kushtetues.

Nuk ekzistojnë kritere unike që përcaktojnë momentin kur një partie politike i ndalohet veprimtaria dhe funksionimi i mëtejshëm. Kjo situatë e paqartësisë buron nga një varg arsyesh. Në rend të parë, një ndër arsyet është për shkak të mungesës së një akti në nivel ndërkombëtar që do të rregullonte këtë çështje, gjë që është e kuptueshme nëse kihet parasysh se partitë politike operojnë në planin nacional dhe asnjëherë nuk mund të ketë një konsensus ndërkombëtar për këtë çështje. Veç kësaj, ka edhe arsye të tjera, siç janë: ekzistimi i traditave të ndryshme juridiko-kushtetuese; kultura demokratike; historia e partive politike si dhe shtrirja e rrymave ekstremiste në vende të caktuara. Pavarësisht këtyre divergjencave, ekzistojnë disa kritere parimore që janë prezente në sistemet e ndryshme kushtetuese si dhe që pranohen në botën demokratike si shkaqe për të ndaluar partitë politike. Të njëjtat përfshijnë kriteret si më poshtë:

1. kërcënojnë integritetin territorial të shtetit;
2. kërcënojnë ekzistencën dhe sovranitetin e shtetit;
3. nxisin dallimet etnike;
4. mbështetën në ideologji totalitare, ta zëmë naziste ose fashiste;
5. përdorin dhunën si mjet për të arritur qëllimet e tyre;
6. kanë lidhje me organizata kriminale;

në:<http://www.civiced.org/pdfs/GermanAmericanConf2011/Hardy.pdf>. Qasur së fundmi me 20 Mars 2016.

²⁴ Konstitucionalizimi dhe kontrolli i partive politike dallojnë në aspekt përmbajtësor, sepse janë dy procese të ndara, që janë reflektuar edhe në titullin e këtij punimi.

7. veprimi në fshehtësi.

Këto shkaqe natyrisht nuk parashikohen në të gjitha kushtetutat e vendeve evropiane, por vetëm në disa prej tyre. Aty ku parashikohen, zakonisht më pas me ligjet specifike i shtjellojnë kriteret konkrete të parcaktuara me kushtetutë. Në kuptim praktik, pyetja themelore që mund të bëhet në këtë rast është: a mjafton që të ekzistoj vetëm njëra nga shkaqet e përmendura më lartë për të ndaluar veprimin e një parti politike, apo duhet që në mënyrë kumulative të ekzistojnë të gjitha kushtet si më sipër? Në përgjigjen e kësaj pyetje një kontribut të çmueshëm ka dhënë dhe po jep Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut (GJEDNJ), si dhe praktika e gjykatave Kushtetuese të vendeve të ndryshme, të cilat sqarojnë nëse është përmbushur një apo disa prej kushteve si më sipër.

Nga praktika e GJEDNJ dhe jurisprudenca nacionale është vërejtur se për të marrë një vendim për të ndaluar veprimin e një parti politike duhet që veprimtaria e saj të ketë qenë vazhdimisht në kundërshtim me rendin kushtetues dhe rendin demokratik, pra, që partia në dukje të parë (*prima facie*) duhet të paraqes një rrezik real, të qartë dhe jo imagjinar. Në vendimmarrjen e tyre gjykatat nacionale duhet që të provojnë plotësisht qëllimin e partive politike për të luftuar rendin demokratik dhe kushtetues në mënyrë të vazhdueshme. Kjo don të thotë se konkretisht duhet të provohet se vetë partia, jo disa anëtarë të saj, ka përdorur mjete jokushtetuese për të arritur qëllimet e tyre programore. Partitë kanë për obligim që të distancohen nga veprimet jo-kushtetuese të antarëve të tyre, duke dënuar publikisht ato veprime, në të kundërtën supozohet se partia e tillë miraton veprimet antikushtetuese për arritjen e qëllimeve programore²⁵. Vetkuptohet se një shtet me demokraci kushtetuese duhet të sigurohet para marrjes se një vendimi për të ndaluar veprimin e një parti se ndalimi është zgjidhja dhe rruga e vetme që ka ngelë në dispozicion. Barra e të provuarit të kësaj rrethane bie mbi shtetin, jo partinë politike aktiviteti i të cilës ndalohej.

I gjithë shqyrtimi i ndalimit të veprimit të një partie politike në çdo rast duhet bërë brenda standardeve dhe rregullave të një procesi të rregullt ligjor, duke respektuar me përpikmëri standardet e konstitucionalizimit që ka krijuar një shtet përkatës. Së këndejmi, një vendim që ndalon veprimin e një partie politike duhet të merret nga një gjykatë e paanshme dhe e përcaktuar me ligj. Në disa vende, si Spanja dhe Danimarka, kjo kompetence është lënë në duart

²⁵ Erald Shushari, “Kontrolli Kushtetues i partive politike”, Botuar në: Revista “Avokatia” nr. 8, Tiranë, 2014.

e Gjykatës së Lartë²⁶, kurse në disa tjera edhe gjykatave të zakonshme. Në shumicën e rasteve, siç u tha më sipër, kjo detyrë i është ngarkuar gjykatave kushtetuese.

Është jetike që gjykata që vendos këtë çështje të jetë e pavarur dhe e paanshme. Ky është edhe parim i punës së gjyqësorit sepse, në të kundërtën, ajo mund të shndërrohet dhe perceptohet nga publiku si një instrument i pushtetit për të eliminuar kundërshtaret politik dhe këtë nuk duhet ta lejojë asnjë gjykatë. Në kuptim të këtij parimi apo kushti, Asambleja Parlamentare e Këshillit të Evropës me Rezolutën 1308 (2002), paragrafi 11, ka përcaktuar se: "*një parti politike duhet të ndalohet ose të shpërndahet vetëm si një mjet i fundit*" dhe atë në përputhje me procedurat të cilat ofrojnë të gjitha garancitë e nevojshme për gjykim të drejtë"²⁷.

Nga ajo që u shtjellua më lartë vërehet që ka një dallim në mes të konstitucionalizimit dhe kontrollit. Në fakt duhet të pranojmë që në instancën e fundit edhe kontrolli është pjesë e konstitucionalizimit të partive brenda një sistemi kushtetues. Po ashtu shihet që konstitucionalizimi transmetohet në kontekst dhe standarde të caktuara, të shtjelluar më lartë.

3. Standardet evropiane për konstitucionalizimin dhe kontrollin e partive politike

Përmendja e parë e partive politike në kontekst të Parlamentit Evropian është bërë në nenin 138 të Traktatit të Mاستrihtit²⁸, i cili ndër të tjera thotë se: "*Partitë politike në nivel evropian janë të rëndësishme si faktor për integrimin brenda Bashkimit. Ato kontribuojnë në formimin e vetëdijes evropiane duke shprehur vullnetin politik të qytetarëve të Unionit*". Si pasojë e këtij normimi lindi nevoja për të krijuar një kornizë më precize normative për partitë politike. Kjo u bë me Traktatin e Nicës²⁹, i cili ia shtoi nenit 138 të Traktatit të Mاستrihtit se: "*Këshilli, duke vepruar në përputhje me procedurën e referuar në nenin 251, përcaktojnë edhe rregullat për*

²⁶ Po aty.

²⁷ Parliamentary Assembly Council of Europe, Resolution 1308 (2002) *Restrictions on political parties in the Council of Europe member states*. <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta02/ERES1308.htm>, qasur së fundmi më 22 Shkurt 2016.

²⁸ "Maastricht Treaty": <http://eurlex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>, qasur së fundmi më 10 Mars 2016.

²⁹ "Nice Treaty": http://eurlex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/pdf/12001C_EN.pdf, qasur së fundmi më 10 Mars 2016.

rregullimin e partive politike në nivelin evropian dhe në veçanti rregullat në lidhje me financimin e tyre".

Më vonë janë miratuar normativat implementuese të këtij neni të Traktatit të Nicës, Rregullorja nr.2004/2003, e cila përcakton elementet e një partie dhe format e financimit, Rregullorja nr.2005/2224 si dhe Rregullorja nr.1524/2007³⁰. Me hyrjen në fuqi të Traktatit të Lisbonës³¹ ka pasur disa ndryshime në mënyrën e trajtimit të partive politike brenda Bashkimit Evropian. Kjo sepse Traktati i Lisbonës i dha forcë Kartës së të Drejtave Themelore të Bashkimit Evropian (Karta), një version fillestar i të cilës ishte miratuar qysh në vitin 2000 kurse versioni i modifikuar i Kartës pati qenë pjesë e draft-Kushtetutës së Evropës. Gjatë procesit të hartimit të Kartës, çështja nëse duhej të përfshinte partitë politike ka qenë objekt debati në ndërkohë që në versionin përfundimtar të Kartës, në nenin 12, u njoh liria e tubimit dhe e organizimit. Kështu, në paragrafin e dytë të saj Karta thotë se: *“partitë politike në nivel të Bashkimit kontribuojnë për të shprehur vullnetin politik të qytetarëve të Bashkimit”*. Shpjegimi i përmbajtjes së këtij paragrafi që jepet nga Parlamenti është se Paragrafi 2 i këtij neni korrespondon me nenin 191 të Traktatit Themelues të Komunitetit Evropian³². Edhe pse Karta është modifikuar, ky paragraf ka mbetur i pandryshuar³³.

Më pas Traktati i Lisbonës ka miratuar disa rishikime në tekstin e tij, gjë që rezultoi në nenin 10 dhe nenin 224 në versionet e konsoliduara të traktatit. Neni 10 përcakton se *“partitë politike në nivel evropian kontribuojnë në formimin e ndërgjegjësimit politik dhe shprehjen vullnetit e qytetarëve të Bashkimit”*, kurse neni 224 përcakton kompetencën për Parlamentin e Evropës dhe Këshillin që, duke vepruar në përputhje me procedurat e zakonshme legjislative, me anë të rregulloreve të rregullojnë aspekte të detajuara të funksionimit të partive politike. Kjo mbi bazën e referimit në nenin 10 të Traktatit të Bashkimit Evropian dhe në veçanti rregullat në lidhje me financimin e tyre. Ndryshimi kryesor me nenin 191 të Traktatit

³⁰ Fransje Molenaar, *“The Development of European Standards on Political Parties and their Regulation, The Legal Regulation of Political Parties Working”* Paper 4 February 2010. <http://www.partylaw.leidenuniv.nl/uploads/wp0410.pdf>, qasur së fundmi më 20 Mars 2016.

³¹“Lisbon Treaty” : <http://eurlex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>, qasur së fundmi më 13 Mars 2016.

³² European Parliament (2000d). *“Draft Charter of Fundamental Rights of the European Union”*. http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/04473_en.pdf, qasur së fundmi më 15 Mars 2016.

³³ Olgun Akbulut, *“Criteria Developed by the European Court of Human Rights on the Dissolution of Political Parties”*, Fordham International Law Journal, Volume 34, Issue 1, 2010. <http://ir.lawnet.fordham.edu/ilj/vol34/iss1/2/>, qasur së fundmi më 20 Mars 2016.

Themelues të Komunitetit Evropian konsiston në atë se Traktati i Lisbonës e lë jashtë pjesën e cila thotë që "*partitë politike në nivel evropian janë të rëndësishme si faktor për integrim në Bashkim*". Arsyeja pse është berë kjo, as sot e kësaj dite nuk është bërë e qartë. Siç mund të shihet Bashkimi Evropian ka krijuar disa rregulla më shumë në kuptim të konstitucionalizimit sesa në kuptim të kontrollit e ndalimit të aktiviteteve të partive politike. Kjo për faktin se këto rregulla janë përcaktuar me traktate, të cilat, në rastin e Bashkimit Evropian, e luajnë rolin e akteve kushtetuese.

4. Kriteret e zhvilluara nga Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut për ndalimin e partive politike

Gjykata Evropiane e të Drejtave të Njeriut (GJEDNJ), ka theksuar se partitë politike janë një formë e organizimit që është thelbësore për funksionimin e duhur të demokracisë³⁴ dhe si një aktor me një "rol thelbësor në sigurimin e pluralizmit dhe funksionimin e duhur të demokracisë³⁵." Partitë Politike mbeten *sine qua non* i demokracive perëndimore. Shumë e diskutueshme është çështja e ndalimit të tyre në raste të caktuara kur ato shkelin parimet e demokracisë, pikërisht nisur nga fakti se ato paraqesin një kusht thelbësor të domosdoshëm për funksionim të demokracisë së mirëfillët. Pak a shumë ky fakt u konstatua edhe më lartë. Çështja e ndalimit të tyre ka marrë rëndësi në të drejtën evropiane për të drejtat e njeriut që nga vitet 1990. Para kësaj kohë ndalimi dhe shpërbërja e një partie politike njihej si një dukuri e Luftës së Ftohtë, pra nuk njihej aq shumë në praktikën evropiane³⁶. Struktura rigjide e sistemit ndërkombëtar në këtë kohë diktonte edhe proceset kushtetuese e politike brenda vendeve respektive të dy blloqeve antagonistë të udhëhequra nga Shtetet e Bashkuara të Amerikës dhe ish-Bashkimi Sovjetik respektivisht. Rasti i Partisë Komuniste të ish Gjermanisë Perëndimore paraqet shembull tipik që reflekton këtë situatë të kohës së Luftës së Ftohtë. Partia Komuniste e Gjermanisë pati qenë një parti e madhe politike në Gjermani në periudhën në mes të viteve 1918 dhe 1933, si dhe një parti të vogël në Gjermaninë Perëndimore në periudhën e pas Luftës së Dytë Botërore, derisa ajo u ndalua në vitin 1956. Kur partia Komuniste Gjermane në vitin 1957, dorëzoi një kërkesë Komisionit Evropian për të Drejtat e Njeriut, Komisioni pa asnjë hamendje e hodhi poshtë kërkesën në bazë të

³⁴ Case of the Refah Partisi (The Welfare Party) and Others v. Turkey. (40/1993/435/514) (European Court of Human Rights, February 13, 2003), paragrafët 87-89.

³⁵ Po aty.

³⁶ Olgun Akbulut, "Criteria Developed by the European Court of Human Rights on the Dissolution of Political Parties", Fordham International Law Journal, Volume 34, Issue 1, 2010, (Cituar në fusnotën 33, *supra*).

nenit 17 (abuzimi i drejtës për kërkesë individuale) të KEDNJ³⁷. Kjo qasje evropiane reflektonte në tërësi klimën e Luftës së Ftohtë dhe frikën nga rreziku komunist që ekzistonte në vendet e demokracive kushtetuese perëndimore në dy anët e Atlantikut.

Përveç sa më sipër, aktualisht në shtetet evropiane ekzistenca dhe veprimtaria e partive politike mbrohen nga nenet 10, i cili garanton lirinë e shprehjes dhe 11, i cili garanton lirinë e tubimit dhe organizimit (asociimit), të KEDNJ³⁸.

Ndalimi i partive politike nga gjykatat kushtetuese është bërë objekt shqyrtimi nga GJEDNJ, mbi bazën e elaborimit të dy neneve si më sipër, pra të neneve 10 dhe 11 të KEDNJ. Rastet kanë ardhur nga vende të ndryshme. Më së shumti ka pasur raste nga Turqia sepse Gjykata Kushtetuese atje ka ndaluar 28 parti deri më tani, gjë që sërish e vërteton tezën tonë të sipërcekur se klima e Luftës së Ftohtë ka ndikuar në shumë ndalime të tilla, meqë Turqia dhe ruajtja e pozicionit të saj gjeostrategjik si anëtare e NATO-së dhe si një digë e mbrojtjes nga rreziku komunist kanë qenë të një rëndësie prioritare. Njëjtë vlen edhe për Turqinë pas mbarimit të Luftës së Ftohtë dhe rrezikut që vjen nga radikalizmi islamik. Prandaj, Gjykata Kushtetuese ka shërbyer si një mekanizëm i jashtëzakonshëm për të garantuar parimet kushtetuese që njihen si “*kemalizëm*”, pra forma republikane e Turqisë, ndajrja e fesë nga shteti, si dhe orientimi perëndimor i shoqërisë turke. GJEDNJ, ka trajtuar 21 raste në lidhje me shkeljen e të drejtave të mbrojtura nga neni 11 i KEDNJ dhe që kanë pasur lidhje me partitë politike³⁹. Gjatë vendosjes së këtyre rasteve, ajo ka krijuar standarde të caktuara juridike edhe përsa i përket partive politike duke i trajtuar ato në frymën e Konventës.

Vendimet e GJEDNJ përsa i përket këtyre rasteve kanë pasur efekt të madh në sistemet ligjore kombëtare. Siç u konstata, vendi që është përfshirë më së shumti nga këto raste është Turqia, ajo ka ndryshuar kushtetutën dhe ligjin saj për partitë politike për t'i sjellë në linjë me standardet e përcaktuar nga KEDNJ në rastet që i përkisnin, duke futur kështu parimin e proporcionalitetit si bazë të gjykimit në të tilla rastet që i përkisnin pikërisht

³⁷ Komisioni Evropian për të Drejtat e Njeriut, Decisione by the Commissione a admissibility of the application Nr. 250/57. file:///C:/Documents%20and%20Settings/Besi%20Net%201/Desktop/DECISION%20BY%20THE%20COMMISSION%20ON%20THE%20ADMISSIBILITY.pdf. Qasur së fundmi më 29 Shkurt 2016.

³⁸ E drejta për t'u organizuar në parti, sindikata, shoqata etj.

³⁹ Fransje Molenaar, “*The Development of European Standards on Political Parties and their Regulation, The Legal Regulation of Political Parties Working*” Paper 4 February 2010. (Cituar në fusnotën 30, *supra*).

asaj. Njësoj kanë vepruar edhe shumë vende tjera që kanë pasur ndonjë rast para GJEDNJ.

Për herë të parë, në historinë e saj GJEDNJ është dashur të vendos për shpërbërjen e një partie politike në rastin *United Communist Party v. Turkey*⁴⁰. Partia e Bashkuar Komuniste në Turqi ishte formuar si një parti politike më 4 qershor 1990. Vetëm dhjetë ditë më vonë, kur ajo ishte duke u përgatitur për të marrë pjesë në zgjedhjet e përgjithshme, Kryeprokurori i Republikës së Turqisë shtroi kërkesë në Gjykatën Kushtetuese për të nxjerr një urdhër për shpërbërjen e Partisë së Bashkuar Komuniste Turke. Kryeprokurori pati akuzuar Partinë se po “*kryente aktivitete që mund të minojnë integritetin territorial të Shtetit [turk] dhe unitetin e kombit turk*”. Edhe qëndrimi i saj ndaj minoritetit kurd u konsiderua i papranueshëm ashtu që një vit më vonë, Gjykata Kushtetuese urdhëroi shpërbërjen e saj partie për shkak të pikëpamjeve të shprehura në program të saj⁴¹.

Pas shpërbërjes së saj, Partia e Bashkuar Komuniste Turke paditi Turqinë në Strasburg⁴², duke i kërkuar GJEDNJ për t’u deklaruar nëse shpërbërja kishte qenë cënim, ndër të tjera, i neneve 10 (liria e shprehjes) dhe 11 (liria e asociimit) të KEDNJ. Qeveria turke argumentoi rastin duke pohuar se KEDNJ nuk përmend partitë politike, kurse vetë neni 11 mbi lirinë e asociimit nuk zbatohet për partitë politike. Sipas Qeverisë, rasti përbënte një abuzim me të drejtën e aplikimit individual dhe se kërkesa duhej shpallur e papranueshme në zbatim të nenit 17 të KEDNJ. Gjykata, hodhi poshtë kundërshtimet e Qeverisë dhe vendosi se neni 11 i KEDNJ zbatohet edhe për këtë rast, sepse neni 11 thotë: “*Çdokush ka të drejtën e lirisë së tubimit paqësor dhe të organizimit me të tjerët, duke përfshirë të drejtën e themelimit me të tjerë të sindikatave dhe të pjesëmarrjes në to për mbrojtjen e interesave të tij*”⁴³.

GJEDNJ në praktikën e saj ka përpunuar edhe raste kur është justifikuar ndalimi dhe shpërndarja e një partie politike. Ndër të tjera, GJEDNJ ka përcaktuar se kjo mund të ndodhë vetëm kur shkaqet dhe kriteret e ndalimit të partive politike të jenë të përcaktuara qartë dhe në mënyrë ezauresive nga legjislacioni i brendshëm, legjislacion që, në çdo rast, duhet të jetë i qartë për rastet kur parashikon ndalimin dhe shpërndarjen e partive politike, sepse

⁴⁰ European Court of Human Rights, “*Comunist Party and Others vs Turkey*”, (133/1996/752/951), Judgment, Strasbourg, 30 January 1998.

⁴¹ Po aty.

⁴² Qyteti ku është Selia e GJEDNJ.

⁴³ Konventa Evropiane për të Drejtat e Njeriut, Neni, 11, e qasshme: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SQL.pdf, qasur së fundmi më 8 Mars 2016

çfarëdo paqartësi konsiderohet e papranueshme. Në këtë drejtim kërkohet që shkaqet e përcaktuara nga legjislacioni i brendshëm, përpos qartësisë të kenë edhe legjitimitet, pasi GJEDNJ njeh rëndësinë e madhe që kanë partitë për një shoqëri dhe për ndalimin saj kërkon një arsye të fortë. Në frymën e kësaj, një parti mund të ndalohet edhe kur bie ndesh me parimet e një demokracie funksionale, pra jo vetëm kur bie ndesh me strukturën dhe organizimin e një shteti⁴⁴. Kështu, në rastin *Socialist Party and Others v. Turkey*, GJEDNJ u shpreh se: “fakti që një program i tillë politik është konsideruar i papajtueshëm me parimet dhe strukturën e shtetit turk, nuk e bënë atë të bie në kundërshtim me rregullat e demokracisë, sepse ky është vetë thelbi i demokracisë, të lejoj edhe propozimin e programeve politike të cilat vënë në diskutim mënyrën sesi është organizuar aktualisht shteti, gjithnjë me kusht që ato të mos dëmtojnë vetë demokracinë”⁴⁵. Në këtë rast GJEDNJ ka vendosur një standard tjetër, sa i takon ndalimit të partisë politike, duke vënë në spikamë përputhshmërinë eventuale të programit partiak me rendin kushtetues. I një rëndësie të tillë për rendin kushtetues është parimi i laicitetit. Në lidhje me thyerjen e parimit të laicitetit në Turqi, GJEDNJ u mor në rastin *The Refah Partisi and Others v. Turkey*⁴⁶. Partia e Mirëqenies (Turqisht: Refah Partisi), ishte themeluar më 19 korrik 1983. Më 21 maj 1997, Kryeprokurori i Republikës së Turqisë dorëzoi një kërkesë në Gjykatën Kushtetuese për të shpërbër Partinë e Mirëqenies me arsyetimin se Partia ishte bërë qendër e aktiviteteve kundër parimit republikan të sekularizmit. Gjykata Kushtetuese, urdhëroi shpërbërjen e kësaj partie më 16 Janar 1998, në kohën kur partia ishte në pushtet që prej tetëmbëdhjetë muajsh në një qeveri koalicioni me një parti të qendrës së djathtë. Njëherësh, ky rast ka qenë më i rëndësishmi në krahasim me rastet e mëparshme të shpërbërjes, sepse kishte përfshirë një parti në pushtet⁴⁷. Gjithashtu, ky rast ka qenë objekt trajtimi nga GJEDNJ dhe Turqia si provë kishte përdorur fjalime të përfaqësuesve të partisë⁴⁸.

⁴⁴ Erald Shushari, “Kontrolli Kushtetues i partive politike”, Revista “Avokatia” nr. 8, Tiranë, 2014. (Cituar në fusnotën 25, *supra*).

⁴⁵ European Court of Human Rights, *Socialist Party and others v. Turkey*, (20/1997/804/1007), Judgment, Strasbourg, 25 May 1998. Po ashtu më shumë për praktikën e Gjykatës Kushtetuese të Turqisë në ndalimin e partive politike shih, Bülent Algan, “*Dissolution of Political Parties by the Constitutional Court in Turkey: an Everlasting Conflict Between the Court and the Parliament?*”, AUHFD, 60 (4) 2011, fq.809-836.

⁴⁶ European Court of Human Rights, *Welfare Party and Others v. Turkey*(Applications nos. [41340/98](#), [41342/98](#), [41343/98](#) and [41344/98](#)) Judgment, Strasbourg, 13 February 2003.

⁴⁷ Olgun Akbulut, “*Criteria Developed by the European Court of Human Rights on the Dissolution of Political Parties*”, Fordham International Law Journal, Volume 34, Issue 1, 2010.(Cituar në fusnotën 33, *supra*).

⁴⁸ Po aty.

Megjithatë, është mjaft interesant të shihet se si GJEDNJ u distancua nga çështja nëse Partia e Mirëqenies përbënte një kërcënim real për laicitetin, demokraci, sundimin e ligjit dhe të drejtat e njeriut, duke konstatuar në fund se nuk ka pasur shkelje të nenit 11 të Konventës⁴⁹. Kjo don të thotë se GJEDNJ, në fakt, nuk u mor fare me çështjen e arsyeve të cilat i kishin përdorur mekanizmat e brendshëm kushtetues të Turqisë si argument për ndalimin e aktivitetit të kësaj partie. Për më tepër, si të tillë rastin e ka cilësuar si rast që nuk përbën shkelje të KEDNJ.

GJEDNJ në praktikën e saj të viteve të fundit është marrë edhe me çështjen e partive politike që mbështesin terrorizimin. Në rastin *Herri Batasuna v. Spain*, gjykata është marrë me një kërkesë të një partie politike që u shpërbë pasi u gjet fajtores për mbështetje të terrorizmit⁵⁰. Herri Batasuna, një koalicion elektoral dhe Batasuna parti politike, u themelua më 1 mars, 1979, përkatësisht 3 maj 2001, në Spanjë si krah politik i organizatës *Euskadi Ta Askatasuna* (“ETA”). Spanja, kishte miratuar një ligj për partitë politike, qëllimi i të cilit ishte për të përcaktuar kufizimet mbi partitë politike kur ato shkelin të drejtat e qytetarëve, duke nxitur racizëm ose dhunë. Prokurori i Përgjithshëm i Spanjës, kishte paraqitur një rast në Gjykatën Supreme Spanjolle më 2 shtator 2002, për shpërbërjen e partisë, ku gjykata vendosi shpërbërjen e kësaj partie. Ankuesi pretendoi se shpërbërja e tyre kishte shkaktuar shkelje të të drejtës së tyre për lirinë e asociimit. Duke përshkruar Ligjin Institucional nr. 6/2002 mbi partitë politike si një ligj ad hoc, ankuesit argumentuan se ai nuk ishte as i arritshëm as i parashikueshëm dhe u ankuan se ai ishte aplikuar në mënyrë retrospektive. Duke deklaruar se qëllimi i shpërbërjes së tyre kishte qenë për të eliminuar debatin politik në Baski, ata u ankuan se masa nuk kishte pasur asnjë qëllim legjitim. Po ashtu, ata argumentuan se kjo nuk mund të konsiderohet e nevojshme në një shoqëri demokratike duke konsideruar se kjo ishte një shkelje e parimit të proporcionalitetit⁵¹. GJEDNJ vendosi se nuk kishte shkelje të nenit 11⁵².

⁴⁹ European Court of Human Rights, *Welfare Party and Others v. Turkey* (Applications nos. 41340/98, 41342/98, 41343/98 and 41344/98) Judgment, Strasbourg, 13 February 2003.

⁵⁰ European Court of Human Rights, *Herri Batasuna and Batasuna v. Spain* (Applications nos. 25803/04 and 25817/04) Judgment, Strasbourg, 30 Jun 2009.

⁵¹ European Court of Human Rights, *Herri Batasuna and Batasuna v. Spain* (Applications nos. 25803/04 and 25817/04) Judgment, Strasbourg, 30 Jun 2009.

⁵² Po aty. Më shumë për këtë rast shih po ashtu Eduardo Virgala Foruria, “*The banning of political parties in Spain (the Batasuna case)*” Paper to the World Congress of Constitutional Law 2014- Workshop 13: Constitutional dimensions of political parties and elections. <https://www.jus.uio.no/english/research/news-and-events/events/conferences/2014/ēccl-cmde/wccl/papers/ws13/ē13-foruria.pdf>, qasur së fundmi me 28 Shkurt 2016.

5. Roli i Komisionit Evropian për Demokraci nëpërmjet Ligjit (Komisioni i Venecias) në konstitucionalizimin dhe kontrollin e partive politike

Në vazhden e krijimit të standardeve evropiane, edhe Këshilli i Evropës nëpërmjet Komisionit Evropian për Demokraci nëpërmjet Ligjit (Komisioni i Venecias) ka luajtur një rol të rëndësishëm në përcaktimin e standardeve dhe parimeve demokratike të funksionimit të partive politike, por edhe në përcaktimin e legjislacionit kombëtar që rregullon partitë politike. Në këtë kontekst, Komisioni i Venecias është ftuar shpesh herë për të ofruar opinione mbi pajtueshmërinë e ligjeve kombëtare që rregullojnë partitë me standardet ndërkombëtare⁵³. Janë dy udhëzime kryesore që ka dhënë Komisioni i Venecias në lidhje me rregullimin e ndalimit dhe shpërbërjes së partive politike:

1. "Udhëzimet mbi ndalimin dhe shpërbërjen e partive politike dhe masat e ngjashme"⁵⁴;

2. "Udhëzimet dhe raporti shpjegues mbi legjislacionin e partive politike: Disa çështje specifike".

Të dy dokumentet përcaktojnë se e drejta për t'u organizuar në parti politike është e mbrojtur si pjesë e lirisë së asociimit sipas nenit 11 të KENDJ dhe i bëhet referencë praktikës gjyqësore të GJEDNJ.

Ndërsa në lidhje me financimin partive politike si dimension, Komisioni i Venecias, së bashku me OSBE/OHDIR në vitin 2001 ka hartuar raportin me titull "*Udhëzime dhe Raporti mbi financimin e partive politike*"⁵⁵. Dokumenti është i bazuar në një raport krahasues të legjislacionit kombëtar për financimin e partive politike dhe në këtë mënyrë i kushtohet vëmendje praktikës shtetërore në këtë fushë. Në hyrje të Udhëzimeve, Komisioni thekson shqetësimin e tij të shkaktuar nga skandalet e fundit financiare që përfshijnë partitë politike në Evropë. Kjo lloj sjellje është e papajtueshme me

⁵³ Fransje Molenaar, "*The Development of European Standards on Political Parties and their Regulation, The Legal Regulation of Political Parties Working*" Paper 4 February 2010. (Cituar në fusnotën 30, *supra*).

⁵⁴ Venice Commission (1999). "*Guidelines on Prohibition and Dissolution of Political Parties and Analogous Measures*". Guidelines adopted by the Venice Molenaar: The Development of European Standards 52 Commission at its 41st plenary session. Venice, 10-11 December 1999. <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-INF%282000%29001-e>, qasur së fundmi me 3 Mars 2016.

⁵⁵ Venice Commission (2001). "*Guidelines and Report on the Financing of Political Parties*." Guidelines adopted by the Venice Commission at its 46st plenary session. Venice, 09-10 March 2001. <http://www.osce.org/odihr/37843?doenload=true>, qasur së fundmi me 5 Mars 2016.

"rolin thelbësor të partive politike brenda demokracisë"⁵⁶. Më tutje, në këtë raport trajtohen çështje të tilla si financimi publik, financimi privat, fushatat elektorale, kontrolli i fondeve të partive dhe sanksionet. Raporti kërkon që financimi i partive politike në çdo rast të jetë transparent dhe të gjitha shpenzimet e fushatave duhet të kenë një kufizim të përcaktuar më parë si dhe shteti të parashikoj sanksionim për partitë që shkelin kriteret e përcaktuara për financim. U mor vesh, se financimi nuk është pjesë e ndarë nga konstitucionalizimi dhe kontrolli i partive politike, por kjo që u konstatua më lartë, u bë me qëllim të pasqyrimin të kontributit që ka dhënë Komisioni i Venecias përsa i përket partive politike. Sidoqoftë, vlenë të theksohet se çështja e kontrollit financiar dhe financimi i partive politike nuk ka qenë shkak i ndalimit të vperimtarisë së tyre (konstitucionalizimit) apo i vet shërbërjes.

Po ashtu, në vitin 2010 është miratuar një raport me titull “*udhëzues mbi rregullimin partive politike*”⁵⁷. Ky raport përcakton 10 parime mbi të cilat duhet të mbështetet legjislacioni që rregullon partitë politike si dhe vlerësimi që bëjnë organet kompetente kur vlersojnë këtë legjislacion. Këto parime janë:

1. E drejta individuale për lirinë e asociimit;
2. Detyrimi i shtetit për të mbrojtur të drejtën individuale të asociimit;
3. Ligjshmëria;
4. Proporcionaliteti;
5. Mosdiskriminimi;
6. Trajtimi i barabartë;
7. Pluralizmi politik;
8. Administrimi i mirë i Legjislacionit Lidhur me Partitë Politike;
9. E drejta për mjet efektiv në rastet e shkeljes të të drejtave;
10. Llogaridhënia⁵⁸.

6. Shqyrtimi i kushtetutshmërisë së partive politike nga gjykatat kushtetuese

Një nga funksionet më themelore të shumicës së gjykatave kushtetuese të shteteve demokratike, është kontrollimi i kushtetutshmërisë së partive

⁵⁶ Po aty.

⁵⁷ “*Guidelines on political party regulation*”, by OSCE/ODIHR and Venice Commission, 25 October 2010 (Study no. 595/2010), p. 6. Shih., [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD\(2010\)024-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD(2010)024-e.pdf), qasur së fundmi me 6 Mars 2016.

⁵⁸ “*Guidelines on political party regulation*”, by OSCE/ODIHR and Venice Commission, 25 October 2010 (Study no. 595/2010), p. 6. Shih., [http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD\(2010\)024-e.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD(2010)024-e.pdf), qasur së fundmi me 14 Mars 2016.

politike dhe organizatave të tjera. U kuptua tashmë që partitë politike janë akter shumë të rëndësishëm në jetën shtetërore dhe institucionale, andaj veprimtaria e tyre nuk mund të mbetet e pakontrolluar, deri në një instancë të fundit⁵⁹. Në thelb të demokracisë qëndron pjesëmarrja aktive dhe e lirë e të gjithë shtetasve në jetën shtetërore të vendit të tyre, ku pluralizmi, është një ndër vlerat më themelore. Koncepti, për një shoqëri demokratike nuk mund të lejoj krijimin e partive që propagandojnë dhe përpiqen të realizojnë qëllimin e tyre me anë të përdorimit të dhunës, forcës, armëve ose çfarëdo mjeti tjetër jodemokratik e luftënxitës. Veprimtaria e partive politike me karakter të fshehtë, është e paligjshme, pra partitë politike, veprimtarinë e tyre duhet ta ushtrojnë në përputhje me parimet kushtetuese të shtetit ligjor, demokratik dhe me sovranitetin e popullit.

Siç u tha partitë politike, janë mjet kryesor i lidhjes ndërmjet qytetarit të thjeshtë dhe shtetit, ku roli i tyre konsiderohet i domosdoshëm dhe i pazëvendësueshëm në bërjen e jetës politike. Ky rol që partitë kanë në shoqëri, nuk mund të lihet i pakontrolluar, sepse përvoja nga e kaluara ka treguar se partitë mund të shkelin mbi parimet dhe vlerat kushtetuese e demokratike. Pikërisht, për këtë arsye kushtetuta dhe ligjet themelore të shumë vendeve të botës, krahas evidentimit të rolit, peshës dhe rëndësisë që kanë partitë politike për zhvillimin e pluralizmit dhe të demokracisë në përgjithësi, parashikojnë edhe ndalimin e atyre partive që e mbështesin veprimtarinë e tyre në ideologji, në parime dhe rregulla që e dëmtojnë dhe kërcënojnë seriozisht demokracinë. Në këtë drejtim, roli i shtetit është shumë i madh që të reagoj ndaj akterëve të cilët rrezikojnë demokracinë.

Kudo nëpër vendet demokratike, Gjykatat Kushtetuese, kanë rolin kryesor në kontrollin e kushtetutshmërisë së veprimtarive të partive politike e të organizatave tjera me karakter politik, të cilat ushtrojnë misionin e tyre në kundërshtim me konceptet, parimet dhe vlerat kushtetuese e demokratike, kjo lidhet edhe me faktin që ky mekanizëm shihet si më i sigurti për garantimin e kushtetutshmërisë.

Në përgjithësi, ky funksion që kanë gjykatat kushtetuese në botë është ndër më kryesoret. Modeli i përdorur në Ligjin Themelor Gjerman, që konsiderohet si një ndër sistemet më të avancuara në këtë aspekt, është huazuar nga shumë vende postkomuniste të cilat për shumë kohë kanë vuajtur pasojat e veprimit të një partie të vetme e cila ka kontrolluar të gjithë jetën institucionale, shoqërore dhe shtetërore duke dalë edhe mbi kushtetutën

⁵⁹ Sokol Sadushi, “*Kontrolli Kushtetues*”, Tiranë, 2004, fq. 126.

dhe ligjet, mbase, kjo ka qenë njëra ndër arsyet kryesore që këto vende kontrollin kushtetues të partive politike e kanë vënë ndër funksionet më kryesore të gjykatave të tyre kushtetuese. Dëshmi e kësaj, është Kushtetuta e Shqipërisë, Kushtetuta e Kroacisë, Kushtetuta e Lituanisë, Kushtetuta të Polonisë, Kushtetuta e Sllovenisë etj.

Kur gjykatat kushtetuese hidhen në shikimin kushtetutshmërisë së partive dhe organizatave tjera politike, zakonisht ndalen në dy çështje kyçe: *së pari*: nëse partia ose organizata politike është krijuar në përputhje me dispozitat kushtetuese; *së dyti*: nëse veprimtaria e tyre përputhet me kushtetutën.

Në parim konsiderohet antikushtetuese krijimi dhe veprimtaria e partive dhe organizatave tjera politike në ato raste kur programi i tyre dhe veprimtaria që ato ushtrojnë mbështetet në metoda totalitariste që nxisin e përkrahin urrejtjen racore, fetare, krahinore ose etnike, që përdorin dhunën për marrjen e pushtetit ose për të ndikuar në politikën shtetërore⁶⁰. Njëkohësisht, përveç këtyre edhe partitë që veprojnë në ilegalitet konsiderohen po ashtu si jokushtetuese.

Kushtetuta e Republikës së Shqipërisë, i ka dhënë të drejtën Gjykatës Kushtetuese që të shikoj nëse krijimi dhe veprimtaria e partive politike dhe organizatave tjera është në përputhje me kushtetutën dhe vlerat demokratike të mishëruara në të. Kështu, neni 131, pika “d”, i Kushtetutës së Shqipërisë parashikon se: "Gjykata Kushtetuese vendos për kushtetutshmërinë e partive dhe të organizatave të tjera politike, si edhe të veprimtarisë së tyre, sipas nenit 9 të kësaj Kushtetute". Nga mënyra sesi është formuluar kjo normë duket qartë se kur Gjykata Kushtetuese shqyrton një çështje me këtë objekt duhet të ndalet në dy pika: nëse partia ose organizata politike është krijuar në përputhje me dispozitat kushtetuese dhe nëse veprimtaria e tyre përputhet me kushtetutën. Edhe pse Kushtetuta e Shqipërisë e ka vënë kontrollin kushtetues të partive politike ndër funksionet më të rëndësishme të Gjykatës Kushtetuese, në praktikë vlerësimi i kushtetutshmërisë së partive politike dhe organizatave të tjera politike ka qenë i rrallë. Në vitet e para të vendosjes së pluralizmit në Shqipëri, u patën vënë re disa prirje për të krijuar parti politike dhe organizata të tjera politike tej koncepteve që parashikonte ligji dhe dispozitat kushtetuese⁶¹. Me vendimin nr.7, datë 16.9.1992, Gjykata

⁶⁰ Shih disa nga kriteret trajtuara më sipër në punim: 1.kërcënojnë integritetin territorial të shtetit; 2.kërcënojnë ekzistencën dhe sovranitetin e shtetit; 3.nxisin dallimet etnike; 4.mbështetën në ideologji totalitare, ta zëmë naziste ose fashiste; 5.përdorin dhunën si mjet për të arritur qëllimet e tyre; 6.kanë lidhje me organizata kriminale; 7.veprojnë në fshehtësi.

⁶¹ Erald Shushari, “Kontrolli kushtetues i partive politike” Revista “Avokatia” nr. 8, Tiranë, 2014. (Cituar në fusnotën 25, *supra*).

Kushtetuese, shqyrtoi kërkesën e paraqitur nga Kryesia e Partisë Komuniste të Shqipërisë, e cila kërkonte “shfuqizimin si antikushtetues të ligjit nr.7591, datë 16.7.1992 “Për ndryshimin e përmbajtjes së gërmës “b” të nenit 6 të ligjit “Për partitë politike”, si edhe anulimin e urdhrit nr 43/2, datë 17.7.1992 të Ministrisë të Drejtësisë për nxjerrjen jashtë ligjit të Partisë Komuniste.” Në këtë vendim, Gjykata Kushtetuese rrëzoi kërkesën e paraqitur, duke arsyetuar që “moslejimi me ligj i krijimit dhe i veprimtarisë së partive politike, kur qëllimet dhe veprimtaria e tyre kanë karakter antikombëtar, enveristo-komunist, marksist-leninist etj, nuk vjen në kundërshtim me parimin e pluralizmit partiak. Sipas Dispozitave Kryesore Kushtetuese, Republika e Shqipërisë është shtet juridik dhe demokratik. Nga kjo del se qëllimet dhe veprimtaria e partive politike duhet të zhvillohen vetëm mbi parime demokratike. Nuk mund të lejohet veprimtaria e partive politike, që kanë në themel parime antidemokratike, si rrëzimin me dhunë të rendit kushtetues, hapjen dhe kufizimin e lirive demokratike të shtetasve, diktaturën e proletariatit, luftën e klasave etj”⁶².

Në vendimin nr.2, datë 21.7.1992, Gjykata Kushtetuese ka shpallur të paligjshme veprimtarinë e organizatës së pamiruar “Bashkimi i kuadrove ushtarkë në rezervë”, si edhe ndalimin e veprimtarisë së mëtejshme të saj. Ajo arsyeton në këtë vendim se: “në mbështetje edhe të nenit 16 të ligjit nr. 7502, datë 25.7.1992 “Për partitë politike”, asnjë parti apo organizatë politike ose shoqërore nuk ka të drejtë të zhvillojë veprimtari në përmbajtje të së cilës trajtohet ose bëhet fjalë tërësisht apo pjesërisht për objektivat ose qëllimet e krijimit të kësaj organizate, të marrë vendime dhe të mbajë qëndrim për të, para miratimit të saj nga organi kompetent shtetëror e as të shprehën në emër të saj zyrtarisht”⁶³.

Nga kjo që u tha më sipër shihet qartë se partitë politike nepër vendet e ndryshme në Ballkan dhe gjetiu, ushtrojnë veprimtarinë e tyre në kuadër të një strukture më të kompletuar kushtetuese, përse i përket dimensioneve që lidhen me to. Sistemet kushtetuese kanë arritur të krijojnë standarde të caktuara të konstitucionalizimit, përfshirë këtu edhe kontrollin dhe ndalimin e atyre partive që ushtrojnë aktivitetin në kundërshtim me rendin kushtetues. U mor vesh se qasja e konstitucionalizimit të partive dhe mekanizmat përmes të cilës ato kontrollohen ndryshon nga shteti në shtet, mirëpo duket se trendi ka lëvizur në atë mënyrë që sistemet e ndryshme kanë ndikuar shumë në standardet evropiane të konstitucionalizimit të partive politike, të cilat janë trajtuar më lartë. Njëjtë si në vendet tjera, të cilat kanë krijuar mekanizma

⁶² Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë, Vendimi Nr. 7, datë 16.9.1992.

⁶³ Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë, Vendimi Nr. 2, datë 21.7.1992.

përsa i përket konstitucionalizimit dhe kontrollit të partive politike, edhe në Kosovë sistemi i ri kushtetues ka absorbuar vlerat dhe standardet evropiane lidhur me rolin dhe pozitën kushtetuese të partive politike. Në rastin e Kosovës, megjithatë, çështja e kontrollit kushtetues të jetës dhe punës së partive politike ka një dimension krejt tjetër dhe nuk përbën ndonjë problem të veçant në shoqëri tonë. Në seksionin më poshtë trajtohet konstitucionalizimi i partive politike në rastin e Kosovës, meqë çështja e kontrollit kushtetues të partive politike asnjëherë nuk është shtruar seriozisht për diskutim gjatë hartimit të Kushtetutës së Kosovës 2008 që sot është në fuqi⁶⁴.

7. Kushtetuta e Republikës së Kosovës 2008 dhe partitë politike përkritazi me konstitucionalizimin dhe kontrollin e tyre

Në parim, problemin e trajtimit të konstitucionalizimit dhe kontrollit kushtetues të partive politike, edhe në rastin e Kosovës duhet shikuar në kontekst të prizmit të përgjithshëm të trajtimit të interpretimeve të bëra nga GJEDNJ si dhe praktikave të tjera të vendeve demokratike. Në qasjen e konstitucionalizimit të partive politike, përfshirë edhe kontrollin e tyre nga Gjykata Kushtetuese, në rastin e Kosovës duhet pasur parasysh edhe karakteristikat e rendit Kushtetues të Kosovës si dhe rrethanat tjera që kanë qar deri në dizenjimin e këtij sistemi kushtetues në Kosovë.

Para se të shtjellojmë me thëllësisht çështjen, fillimisht duhet theksuar se Gjykata Kushtetuese e Kosovës, nuk posedon një juridiksion orgjinal përmes së cilit do të mund të kontrollonte apo edhe ndalonte aktivitetet e partive politike, programet dhe statutet e tyre⁶⁵. Duke marrë parasysh këtë fakt, rrjedhimisht analiza zhvendoset në një kënd tjetër, i cili mund të prodhojë dy pyetje të lidhura me njëra tjetrën: E para pyetje lidhet me faktin se përse në Kushtetutën e Kosovës (2008) nuk është paraparë një mekanizëm i tillë i kontrollit dhe e dyta ka të bëjë me atë se si realizohet një funksion i tillë në sistemin Kushtetues të Kosovës, përmes të cilit mund të arrihej një kontroll i aktivitetit të partive politike?

U mor vesh se kontrolli kushtetues i aktiviteteve, statuteve dhe programeve të partive politike është ushtruar në mënyrë më rigoroze në vendet ku ka

⁶⁴ Prof.Dr.Arsim Bajrami (autori i parë), Intervistë, 12.03.2016.

⁶⁵ Neni 113 i Kushtetutës së Republikës së Kosovës, që përcakton juridiksionin e saj dhe kompetencat e veçanta nuk përcakton edhe një kompetencë të tillë, përmes të cilës do të mundësoj një kontroll kushtetues i aktiviteteve, statuteve dhe programeve të partive politike. Një gjë e tillë nuk përcaktohet as në ndonjë nen tjetër të Kushtetutës.

ekzistuar frika reale për përhapjen apo rikthimin e regjimeve të mëhershme jodemokratike. Qartazi, kjo lidhet me historinë e shteteve përkatëse, ku në rastin e Gjermanisë, ta zëmë, ky fakt historik konsiston në rikthimin e mundshëm në pushtet të partive me orientim nazist. Njëjtë vlen edhe për Turqinë, e cila që nga themelimi i saj si Republikë ka pasur dhe ka ankthin e prishjes së parametrave të asaj që atje njihet si “*kemalizëm*”, ku laiciteti dhe ndarja e islamit nga shteti përbën elementin kyq, rikthimin e partive me orientim pro islamik ka qenë dhe ngelet prioritet i shoqërisë turke, ani se partitë aktuale në pamje kanë një fytyrë të tillë, por në thelb nuk kanë arritur akoma ti ndryshojnë parimet e “*kemalizmit*” mbi të cilat ndërtohet Republika e Turqisë⁶⁶. Në fakt, ndrojtja e hakmarrjes historike dhe rikthimit të ideologjive dhe regjimeve të kaluara përmes partive politike vertetohet qartë nga jurisprudenca e Gjykatës Kushtetuese të Turqisë dhe rastet e partive politike të saj që janë trajtuar nga GJEDNJ. Ka autor që vlerësojnë se, në rastin e Turqisë, në fakt, duket se objektivi kushtetues për masa preventive dhe kontroll të partive politike me orientim islamist është tradhëtuar në një farë masë⁶⁷, qoftë përmes veprimit me standarde të dyfishta nga ana e Gjykatës Kushtetuese të Turqisë ose mosveprimit për ndalimin e këtyre partive.

Të përkujtojmë çështjen e parë që e shtruar më lartë në formë të pyetjes, faktin se përse sistemi kushtetues në Kosovë i bazuar në Kushtetutën e vitit 2008 nuk ka instaluar një kontroll të tillë të parandalimit të partive politike? Kjo pyetje mund të gjej përgjigje vetëm nëse nisemi nga dimensionimi i mësipërm historik dhe frika që mund të ketë ekzistuar tek popujt dhe sistemet e tjera kushtetuese. Në këtë kuptim Kosova ka një histori tjetër, histori kjo e shkëputjes nga sistemi kushtetues komunist dhe luftës së fundit për çlirim nga sistemi diktatorial i regjimit të Slllobodan Millosheviqit. Konteksti kushtetues kosovar ka një ndërtim krejt të ndryshëm, si pasojë e faktit se Kosova ka pasur një trajektore tjetër të zhvillimit social, politik, ekonomik, kulturor, gjë e cila e bën Kosovën mjaft më ndryshe nga vendet e tjera ish-komuniste të Evropës⁶⁸. Kjo rrethanë, tregon qartazi realitetin dhe historinë kushtetuese të Kosovës, e cila ka kaluar nëpër periudha të shkëputjes kirurgjike dhe kjo ka pasur ndikim të madh edhe në çështjen për të cilën po flasim.

⁶⁶ Prof.Dr.Enver Hasani, Intervistë, 15.02.2015.

⁶⁷ Po aty.

⁶⁸ Prof.Dr.Enver Hsani, “*Veçoritë themelore të sistemit kushtetues në Kosovë*”, Revista E Drejta-Law, nr.1-4, 2014, fq 7.

Fillimisht, Kosova ka pasur një sistem kushtues komunist, në kohën për sa ishte në kuadër të ish-Jugosllavisë, më pas ky realitet u bart në sistemin kushtues të Serbisë⁶⁹, duke kaluar në një sistem kushtues në tranzicion pas instalimit të administratës ndërkombëtare në Kosovë në bazë të Rezolutës 1244 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara⁷⁰. Ky tranzicion, në rastin e Kosovës, është tërësisht sepccifik krahuar me vendet tjera të Evropës ish komuniste. Kjo për faktin se Kosova nga qershori 1999 deri më shpalljen e pavarësisë më 17 shkurt 2008 ka qenë nën kontrollin administrativ të Kombeve të Bashkuara dhe konsitucionalizimi i partive është bërë në këtë kuadër, përkatësiht në bazë të asaj që quhej “*Korniza Kushtetuese mbi Vetqeverisjen e Përkohëshme të Kosovës*”, e cila ka pasur statusin e dokumentit juridik të Kombëve të Bashkuara⁷¹.

Modeli ekzistent i krijuar pas shpalljes së Deklaratës së Pavarësisë më 17 shkurt 2008, dhe hyrjes në fuqi të Kushtetutës ka qenë dhe mbetet një model kushtues pro-perendimor, i cili nuk përkon fare me realitetin historik dhe kjo shpesh herë ka prodhuar edhe keqkuptime dhe keqinterpretime në qarqet akademike dhe politike⁷². Modeli aktual kushtues dhe përmbajtja e tij në kuptim të kontrollit të partive politike do të trajtohet më poshtë, meqë rast do të pasqyrohet edhe mënyra se si mund të realizohet në Kushtetutën e Kosovës një kontroll i tillë aktiviteteve, programeve dhe statuteve të partive politike.

Konteksti i historisë kushtetuese të Kosovës ka ndikuar qartësisht në mospërcaktimin dhe mungesën e një kompetence kushtetuese që do të mundësonte ushtrimin e kontrollit kushtues të aktivitetit, programeve dhe statuteve të partive politike në Kosovë. Mënyra e krijimit të sistemit kushtues kosovar, i cili zbatohet aktualisht, nuk ka fare koherencë apo kontinuitet me të kaluarën Kushtetuese të Kosovës. Kjo rrethanë i ka

⁶⁹ Me rastin e okupimit të dhunshëm në vitin 1989.

⁷⁰ Prof.Dr.Arsim Bajrami (autori i parë), në tekstet e tij universitare “*Sistemi Kushtetues i Republikës Kosovës*” Prishtinë 2011 dhe “*E Drejta e Kosovës në Tranzicion*”, Prishtinë 2002, sqaron pozitën Kushtetuese të Kosovës në kuadër të ish-Jugosllavisë, duke trajtuar rëniet dhe ngritjet e saj, periudhën kur në Kosovë ka qenë valid sistemi dhe rregullat Kushtetuese të Serbisë si dhe Tranzicionin Kushtues që ka kaluar Kosova nga viti 1999-2008. Ky pasqyrim, tregon qartë se Kosova ka pasur shkëputje “kirurgjike” të njëpasnjëshme, andaj këto shkëputje kanë ndikuar në tjetërsimin e karakteristikave dhe unifikimin e historisë kushtetuese që ka reflektuar edhe në aspektin për të cilin po flasim në këtë punim.

⁷¹ *Korniza Kushtetuese për Vetqeverisje të Përkohëshme në Kosovë, 2001*, e cila i njëjtte partitë politike si entitet në përmbajtjen e saj. Shih psh: nenet: 9.1.3 (a); 9.1.3 (b), (i); 9.1.7 (b), (ç), (dh); 9.1.11; 9.1.20; 9.1.22; 9.2.1 (b)-Kapitulli për Kryetarin e Kosovës; 9.3.8-Kapitulli për Qeverinë. Pra në këtë dokument kushtetues, partitë politike përmendëshin në kontekstin e pjesëmarrjes dhe ushtrimit të pushtetit apo të qeverisjes.

⁷² Shih burimi në fusnotën 68 *supra*.

mjaftuar hartuesve të kushtetutës aktuale që ta cilësojnë si të panevojshëm krijimin e një mekanizmi kushtetues që do të ushtronte kontroll kushtetues ndaj aktivitetit, programeve dhe statuteve të partive politike. Edhe në rastin e Kosovës, ky mekanizëm natyrshëm do të ishte Gjykata Kushtetuese.

Një faktor tjetër që duket se ka ndikuar në këtë rrethanë është edhe prezenca ndërkombëtare në hartimin e Kushtetutës së Kosovës, prezencë kjo që u transmetua përmes OJQ-ve ndërkombëtare dhe zyreve diplomatike në Prishtinë⁷³. Madje Profesor Weller, në faqet përkatëse të librit të tij, “*Shtetësia e Kontestuar*” pranon që ka pasur aq shumë ndërhyrje sa që faktori ndërkombëtar kishin qenë shumë të pakënaqur⁷⁴ me disa nëngrupe që ishin krijuar në grupin bazik për hartimin e Kushtetutës së Kosovës. Padyshim, ky fakt i asistencës ndërkombëtare në procesin e bërjes së kushtetutës nuk mohohet as nga hartuesit kosovar⁷⁵. Kjo rrethanë e historisë së re kushtetuese që ndikoj në hartimin e Kushtetutës në fuqi të Kosovës dhe që njëherësh krijoi realitetin e ri kushtetues kosovar, duket të jetë e mjaftueshme, për të reflektuar edhe në modelin dhe dizajnimin e mekanizmit që kryen kontrollin Kushtetues në Kosovë. Në kontekstin e trajtimit të çështjes bosht, duhet të theksohet se faktori vendor dhe ndërkombëtarë që kanë hartuar Kushtetutën e Kosovës, sidomos pjesën e kontrollit kushtetues, kanë qenë të vetëdijshëm se Kosovës, me ralizimin social dhe politik të krijuar deri në atë moment nuk i duhej një kontroll aq rigoroz i veprimtarisë, programeve dhe statuteve të partive politike⁷⁶.

⁷³ Marc Weller, “*Shtetësia e Kontestuar*”, botimet KOHA, Prishtinë 2011, fq 391-408.

⁷⁴ Në katë rast të pakënaqur nënkupton pakënaqësinë me cilësinë profesionale të drafteve që kishin dorëzuar nëngrupet e caktuara, ku bëhet përjashtim i një grupi të ngushtë prej vendorëve apo individëve të caktuar të cilët bashkë me faktorin ndërkombëtar e kishin marrë mbi supë hartimin e draftit final të Kushtetutës aktuale (2008). Këtu, në faqën 403 Proesor Weller i referohet emrave konkret dhe duke falenderuar *ad hominem* për punën e tyre në komisionin për hartimin e Kushtetutës së Republikës së Kosovës, Profesorët Universitarë A.Bajrami (autori i parë) dhe H.Kuçi.

⁷⁵ Prof.Dr.Enver Hsani, “*Veçoritë themelore të Sistemit Kushtetues në Kosovë*”, Revista E Drejta-Law, nr.1-4, 2014, fq 33. (Cituar në fusnotën 68 *supra*).

⁷⁶ Që nga vitet e 90’ta Kosova kishte filluar krijimin e partive dhe lëvizjeve të para politike, duke nisur me Lidhjen Demokratike të Kosovës (LDK) dhe të tjerat. Më pas në vitin 1999 e deri në vitin 2008, momentin kur po hartohej Kushtetuta e Kosovës, u krijuan dhe u shuan po ashtu edhe disa parti të tjera politike të cilat kryesisht kishin orientim pro-perendimor dhe pse pa një profilizim të qartë, por ky është një problem krejt tjetër. Në fakt vitet e tranzicionit kushtetues kishin ndërtuar frymën e pluralizmit politik një vlerë kjo e rëndësishme kushtetuese, me shumicën e partive të krijuara pas luftës (pas vitit 1999).

Siç u theksua më sipër⁷⁷, vitet e tranzicionit kushtetues në Kosovë dëshmuar se u krijuan forca politike të tilla shumica e të cilave, kishin orientim pro-perendimor dhe në programet e statutet e tyre kishin të instaluar mekanizma demokratik të realizimit të synimeve dhe veprimeve të tyre. Për më tepër, aktiviteti dhe programet e tyre përkonin me realitetin kushtetues. Edhe sot, në kohën kur po shkruhen këto rreshta, në Kosovë është po i njëjti realitet politik në kuptimin aktivitetit të partive politike, me disa dallime të vogla. Ky realitet social dhe politik, në kontekst të partive politike duket që nuk janë cilësuar si rrezik real që në Kosovë mund të paraqitet ndonjë parti e cila në një formë apo tjetër do të rrezikonte rendin kushtetues dhe në këtë mënyrë aktiviteti i saj do të kishte nevojë të ndalohej. Kjo rrethanë ka zvogluar gjasat që në Kushtetutën e Kosovës të ketë nevojë për një mekanizëm të tillë që do t'i kontrollonte partitë politike⁷⁸.

Sa i përket pyetjes dhe arsyes se pse sistemi kushtetues kosovar nuk e ka një mekanizëm të tillë, përveç shkaqeve historike dhe realitetit social e politik të analizuar si më sipër, një përgjigje me të saktë do të mund të jepnin *travaux preparatoires* (materialet përgaditore) të draftuata gjatë hartimit të Kushtetutës së Kosovës. Këto dokumente do të mund të ndihmonin dhe pasqyronin autenticitetin e normave aktuale, por edhe të idesë mbi bazën mbi të të cilën është ngritur sistemi aktual kushtetues kosovar. Fatkeqësisht, *travaux preparatoires* e hartimit të Kushtetutës së Kosovës nuk janë gjetur në asnjë rast, bile edhe atëherë kur ato qenë kërkuar nga Gjykata Kushtetuese për nevoja të interpretimit të Kushtetutës. Kjo situatë shpesh krijoi edhe keqkuptime e hutë në opinionin publik kosovar⁷⁹. Mungesa e këtyre dokumenteve dhe përcaktimi i statusit të përdorimit të tyre paraqet një mungesë të madhe në funksion të sqarimit të problemeve Kushtetuese, përfshirë edhe çështjen në diskutim. Nga perceptcionet e përgjithshme, çështja e konstitucionalizimit dhe kontrollit kushtetues të partive politike, nuk duket

⁷⁷ Përmes parimëve të mishëruara në Kornizën për Vetëqeverisje të Përkohëshme në Kosovë, 2001, e cila mundësoi pluralizmin politik si vlerë kushtetuese, duke i njohur partitë politike si entitet, kur bëhet fjalë për formimin e Kuvendit të Kosovës, Zgjedhjen e Kryetarit apo Qeverisë së Kosovës. Shih për më tepër fusnotën 71 *supra*, në lidhje me nenet konkrete të Kornizës Kushtetuese për Vetëqeverisje të Përkohëshme në Kosovës, 2001, në të cilën përmenden partitë politike.

⁷⁸ E zëmë, e theksuam edhe në rreshtat e punimit se historia politike dhe ideologjike e secilit vend ka ndikuar në konsitucionalizimin dhe kontrollin e partive politike. Shembull, Gjermania shfaqte frikën e rikthimit të Nazizmit, Turqia të orientimit Islamik apo Shqipëria të Komunizmit, sikur edhe shtetet tjera që kanë qenë pjesë e sistemit komunist dhe e kanë adaptuar këtë zgjidhje kushtetuese.

⁷⁹ Shih dhe njëherë, Prof.Dr.Enver Hsani, “*Veçoritë themelore të Sistemit Kushtetues në Kosovë*”, Revista E Drejta-Law, nr.1-4, 2014, fq.33, (Cituar në fusnotën 68 *supra*) ku pasqyrohen problemet dhe debatet që kishin shkaktuar mosgjetja e *travaux preparatoires*, të Kushtetutës së Republikës së Kosovës 2008. Në fakt nuk dihet asyeja e vërtetë e mungesës së tyre.

të ketë qenë edhe aq seriozisht e diskutueshme gjatë hartimit të Kushtetutës së Kosovës, edhe pse për këtë ka pasur disa debate të vogla, që nuk ndikuan në tekstin final të Kushtetutës, përse i përket çështjes së kontrollit të partive politike⁸⁰. Për më tepër, e vërteta është se kontrolli kushtetues i partive politike në Kosovë nuk është parë si një rrezik real për sistemin kushtetues të Kosovës sepse të gjitha partitë politike, përjashtim të asaj të krijuar nga Presidenti Ibarhim Rugova, pra LDK-së (“Lidhja Demokratike e Kosovës”) u formuan në kontekstin e krijimit të shtetit të ri të Kosovës dhe u identifikuan si “parti të luftës”. Vet fakti se ato patën një identifikim të tillë, të cilat zotoheshin hapur se do ta ndërtonin një Kosovë të re dhe jo violente të bazuar në standarde perëndimore, mjaftonte për të konkluduar heshturazi se në Kosovë nuk ka rrezik për eskremizëm partiak të çfarëdo provenience. Ky trend, në fakt, u pa edhe gjatë draftimit⁸¹ dhe pranimit nga ana e Kosovës të tekstit të Marrëveshjes së Rambujesë (1999)⁸².

Pjesa tjetër e këtij shkrimi përqëndrohet në pyetjen tjetër bosht, atë se si realizohet një kontroll eventual i partive politike, përbrenda mekanizmave ekzistent në Kushtetuën e Kosovës, në rast se lind një nevojë e tillë e kontrollit kushtetues?

8. Mekanizmat kushtetues përmes të cilëve mund të realizohet kontrolli i partive politike në sistemin kushtetues të Kosovës

Duket sikur realiteti social dhe politik kosovar i krijuar në periudhën e tranzicionit kushtetues të ketë qenë mjaft i qartë ashtu që ka krijuar një perceptcion të sakët lidhur me mungesën e rrezikut se mund të ketë parti politike e cila seriozisht do të ushtronte aktivitetin e saj në kundërshtim me

⁸⁰ Nga kontaktet e autorëve me hartuesit kosovar të grupit të ngushtë Kushtetutës del se ka ekzistuar një debat për këtë çështje, meqë rast Komisioni për Hartimin e Kushtetutës së Kosovës 2008 kishte porositur edhe analiza hulumtuese në lidhje me çështjen e kontrollit të partive politike, analiza këto që i kishin perpiluar partnerët ndërkombëtarë që i ofronin ndihmë Komisionit për Hartimin e Kushtetutës së Kosovës, mirëpo pa ndikim që të hynin në tekstin final të Kushtetutës së Republikës së Kosovës 2008. *Shih* edhe Intervista e cituar në fusnotën 64 *supra* me Prof.Dr.Arsim Bajrami (autori i parë), 12.03.2016.

⁸¹ Shih tekstin zyrtar të Marrëveshjes së Rambujesë “*Marrëveshja e Përkoheshme për Paqe dhe Vetëqeverisje të Përkohëshme në Kosovë*”, 1999. Kjo marrëveshje për më tepër legjitimon frymën e pluralizmit politik në Kosovë (*Psh-Kapitulli III-Zhvillimi dhe Mbikëqyrja e Zgjedhjeve*), kjo tregon se klasa e atëhershme politike në Kosovë po përgaditej që të aplikojë përherë të parë në realitetin social dhe politik kosovar, pluralizmin, si vlerë kushtetuese dhe demokratike.

⁸² Për më tepër në lidhje me këtë shih edhe: Marc Weller, “*Shtësia e Kontestuar*”, Botimet KOHA, Prishtinë, Qershor 2011, fq.208-248.

rendin kushtetues dhe rregullat kushtetuese të kijuara me Kushtetutën e vitit 2008. Kjo rrethanë qartë e dukshme ka pasur ndikim përcaktues edhe tek hartuesit e Kushtetues së Kosovës pasi që në të nuk parashihet një mekanizëm konkret i cili mund të ushtronte kontroll direkt mbi programet, statutet dhe veprimtarinë e partive politike.

Në vijim si më sipër, kjo megjithatë nuk nënkupton se ne nuk duhet të diskutojmë në vazhdim të këtyre rreshtave vetë frymën e Kushtetutës së Kosovës dhe mënyrën se si mund të realizohet një kontroll i tillë, duke marrë parasysh që rendi kushtetues kosovar është ndërtuar mbi vlerat pro perendimore, duke i dhënë një hapsirë të konsiderueshme lirive dhe të drejtave të njeriut dhe të drejtës ndërkombëtare⁸³. Në fakt, ky pozicion, që mund të konsiderohet veçori pozitive e sistemit kushtetues kosovar determinon edhe mënyrën e realizimit të kontrollit eventual të një partie politike në sistemin kushtetues të Kosovës. Kjo situatë imponon pyetjen krejt konkrete: nëse Kushtetuta e Kosovës nuk ka krijuar një formë të juridiksionit orgjinal që do të mundësonte kontrollin e partive politike dhe aktiviteteve të tyre, atëherë si realizohet ky funksion?. Kjo pyetje imponohet nga shkakun se jeta çdoherë është para normës dhe mund të befasojë me paraqitjen e rasteve të tilla që shtrajnë nevojën e kontrollit kushtetues të një partie politike! Aryeja kyçe që nuk që në Kushtetutën e Kosovës nuk ka një mekanizëm të tillë ka të bëjë me faktin se hartuesit (draftuesit) e Kushtetutës së Kosovës kanë krijuar mekanizma tjerë plotësues të tërthortë përmes të cilëve mund të pengohet ardhja në pushtet e partive që kanë qasje ekstreme⁸⁴. Me një fjalë, një mundësi e tillë e kontrollit të partive politike mund realizohet përmes disa mjeteve e metodave tjera të cilat do t'i analizojmë në vijim. Kjo në të njëjtën kohë nënkupton se, siç e cekëm më sipër, në rastin e Kosovës nuk është parë e arsyeshme që të krijohet një juridiksion i tillë orgjinal marrë parasysh kontekstin socio-politik dhe historikun e Kosovës pas shpërbërjes së komunizmit e deri në pavarësimin e saj më 17 shkurt 2008^{85,86,87}.

⁸³ Shih më shumë edhe në: Paul de Hert / Fisnik Korenica, "The New Kosovo Constitution and Its Relationship with the European Convention on Human Rights: Constitutionalisation "Without" Ratification in Post-Conflict Societies", Heidelberg Journal of International Law, 76 (2016), 1-24, fq.10-12 dhe 15-22.

⁸⁴ Shih intervista e cituar në fusnotën 66 *supra*.

⁸⁵ Në lidhje me kontekstin social politik kosovar po ashtu shih edhe: Arsim Bajrami, "Historia e Kostitucionalizmit Shqipëtar, 1912-2012", Prishtinë 2014, fq.192-242.

⁸⁶ Për kontekstin socio politik kosovar dhe historikun e zhvillimit apo krijimit të tij, shih autorin: Gazmend Zajmi, "Vepra 1", Akademia e Shkencave edhe Artëve të Kosovës, Prishtinë 1997, fq.45-50,75-85,165-180 apo i njëjti autor "Vepra 3", Akademia e Shkencave dhe Artëve të Kosovës, Prishtinë 2003, fq.153-157.

⁸⁷ Realitetin socio politik kosovar e kanë pasqyruar edhe autorët e huaj si: Noel Malcolm "Kosova një Histori e Shkurtër", Mecmilan, London, 1993, fq.327-347 dhe 348-372 apo shih edhe Marc Weller "Shtësia e Kontestuar", botimet KOHA, Qershor 2011, fq.299-405.

Kushtetuta e Kosovës 2008, partitë politike i trajton si entitete apo subjekte të veçanta. Kjo tregon që ka një dallim në mes të partisë politike dhe asaj që quhet standard evropian i trajtimit të partive politike, sepse siç shihet më lartë ky standard është orientuar në kuadër të lirisë së asociimit dhe lirisë së shprehjes⁸⁸. Ky standard duhet të jetë edhe njëri prej mjeteve kryesore alternative përmes të cilit mund të ushtrohet një kontroll i partive politike në sistemin kushtetues kosovar. Kjo për më tepër është një cilësi dalluese e konstitucionalizimit të partive politike në Kosovë.

Pluralizmi politik, në vijim sa më sipër, përbën një vlerë të veçantë të Kushtetutës së Kosovës. Kjo cilësi e dytë bën që sipas Kushtetutës së Kosovës partitë politike të trajtohen si një subjekt i veçantë të cilët mundësojnë bërjen e jetës politike dhe realizimin e pluralizmit politik si një prej vlerave themelore në sistemin kushtetues kosovar⁸⁹. Në fakt, nisur nga domethënia e fjalës pluralizëm, kjo nënkupton se ai në të njëjtën kohë paraqitet si një imanencë e sistemit të ndarjes së pushtetit në mes të një numri të partive politike⁹⁰. Nuk ka dilemë që parimi i pluralizmit nënkupton të kundërtën e monizmit në rastet kur ky i fundit realizohet përmes partive politike⁹¹.

Partitë politike, si subjekt në rendin kushtetues të Kosovës, përmes të cilave realizohet vlera e pluralizmit sipas nenit 7 [Vlerat] të Kushtetutës së Kosovës, përmenden pikërisht në kontekstin e pjesëmarrjes në qeverisje dhe realizimit të saj përmes institucioneve kushtetuese, siç janë Kuvendi apo Qeveria e Kosovës.

Në nenin 64.1 [Struktura e Kuvendit] të Kushtetutës së Kosovës përmenden partitë politike në kontekstin e ndarjes së vendeve në Kuvendin e Kosovës, sipas numrit të votave të fituara në zgjedhje sipas sistemit proporcional me lista të hapura⁹². Duket qartë se dimensionin e partive politike në Kushtetutën e Kosovës ka të bëjë me realizimin e pushtetit të cilin e fitojnë përmes

⁸⁸ Respektivisht neni 10 dhe 11 i KEDNJ.

⁸⁹ Neni 7 [Vlerat]. 1. Rendi kushtetues i Republikës së Kosovës bazohet në parimet e lirisë, paqes, demokracisë, barazisë, respektimit të të drejtave dhe lirive të njeriut dhe sundimit të ligjit, mosdiskriminimit, të drejtës së pronës, mbrojtjes e mjedisit, drejtësisë sociale, pluralizmit, ndarjes së pushtetit shtetëror dhe ekonomisë së tregut.

⁹⁰ <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/pluralism>, qasur me 24 Janar 2015.

⁹¹ Burimi i cituar në funksnotën 90 *supra*, qasur me 24 Janar 2015.

⁹² Kushtetuta e Republikës së Kosovës. Neni 64 [Struktura e Kuvendit] 1. Kuvendi ka njëqind e njëzet (120) deputetë të zgjedhur me votim të fshehtë bazuar në listat e hapura. Vendet në Kuvend ndahen midis të gjitha partive, koalicioneve, nismave qytetare dhe kandidatëve të pavarur, në përpjesëtim me numrin e votave të vlefshme, të fituara prej tyre, në zgjedhjet për Kuvendin.

zgjedhjeve të lira, që zhvillohen në përputhje me ligjet në fuqi në Kosovë, sipas sistemit proporcional me lista të hapura, i cili përbën një sistem kushtetues zgjedhor⁹³. Në raport me këtë, ligji përkatës për zgjedhjet në Republikën e Kosovës parasheh edhe procedurën e garimit dhe pjesëmarrjes së partive, koalicioneve dhe nismave qytetare në zgjedhje⁹⁴. Kjo çështje kishte qenë objekt shqyrtimi edhe në Gjykatën Kushtetuese të Kosovës, ku Gjykata Kushtetuese në kuptimin e efektit juridik dhe të rezultatit zgjedhor sipas nenit 64.1 [Struktura e Kuvendit] barazon termin koalicion apo parti politike^{95, 96}. Kjo tregon qartë rolin e partive politike në rendin kushtetues të Kosovës dhe njëherësh argumenton faktin teorik që pushteti dhe pjesëmarrja në institucione mund të realizohet përmes tyre, në funksion të realizimit të pluralizmit politik si një vlerë kushtetuese.

U mor vesh që rendi kushtetues i Kosovës i përmend partitë vetëm në këtë dimension kontekstual të realizimit të pluralizmit, çfarë është edhe qëllimi i partive politike⁹⁷, pra që rendi kushtetues i Kosovës në kuptim të

⁹³ Në nenin 61.1 përpos partive politike si subjekte kushtetuese përmenden edhe koalicionet, nismat qytetare dhe kandidatët e pavarur të cilët mund të jenë pjesë e zgjedhjeve dhe garës për të qenë pjesë e institucioneve kushtetuese, në këtë rast: Kuvendit dhe Qeverisë.

⁹⁴ Shih: Ligji Nr. 03/L-073 për zgjedhjet e përgjithëshme në Republikën e Kosovës, nenet në të cilat përmenden partitë politike, koalicionet apo nismat qytetare dhe kontestin e përmendjes së tyre: 1,3,4. (Kreu III) nenet: 11, 12, 13, 14, 15,16,17,18,19,20,47,53,56,61,63,64,65,66,67,68,74,87,111,122,123.

⁹⁵ “AKTGJYKIM ne Rastin Nr. K0103/14, Parashtrues Presidentja e Republikës se Kosovës Perkitazi me vleresimin e perputhshmerisë së nenit 84 (14) [Kompetencat e Presidentit] me nenin 95 [Zgjedhja e Qeverisë] të Kushtetutes së Republikës së Kosovës” –Përdorimi i termave "parti politike ose koalicion", kur përmenden në lidhje me nenin 84 (14) dhe me nenin 95, paragrafët 1 dhe 4, të Kushtetutës, nënkupton partinë politike ose koalicionin që është regjistruar sipas Ligjit për Zgjedhjet e Përgjithëshme, merr pjesë si subjekt zgjedhor, është i përfshirë në fletëvotim të zgjedhjeve, e kalon pragun dhe rrjedhimisht fiton vende në Kuvend.

⁹⁶ Përveç këtij rasti, Gjykata Kushtetuese e Kosovës, i trajton partitë politike edhe në rastet K.O. 29/12 dhe K.O. 48/12, Amendamentet e propozuara kushtetuese, të dorëzuara nga Kryetari i Kuvendit të Republikës së Kosovës me 23 mars 2012 dhe 4 maj 2012, pikat: 134-139. Me këtë rast partitë politike trajtohen si entitete të veçanta kushtetuese, por njëherit edhe si subjekte që gëzojnë liri dhe të drejta të njeriut. Këtë interpretim, Gjykata Kushtetuese e Kosovës e kishte bërë në shqyrtimin e amendamenteve të propozuara për zgjedhjen e drejtëpërdrejtë nga populli të Presidentit të Republikës së Kosovës, ku në nenin e ri të propozuar 86.3, ishte përcaktuar që kandidatin për president mund ta propozojnë vetëm partitë që kanë ulëse në Parlamentin e Kosovës. Kjo sipas interpretimit të Gjykatës Kushtetuese i vendos në pozita të pabarabarta partitë politike parlamentare dhe ato që nuk kishin fituar vende në parlament dhe prek drejtëpërdrejtë në liritë dhe të drejtat e njeriut. Pra, ky interpretim qartëson pozicionin e partive politike në pozitën e personave juridik të cilëve mund t'u shkelen të drejtat e njeriut.

⁹⁷ E zëmë shembulli i nenit 95 të Kushtetutës, **Neni 95 [Zgjedhja e Qeverisë]** 1. Pas zgjedhjeve, Presidenti i Republikës së Kosovës i propozon Kuvendit kandidatin për Kryeministër, në konsultim me partinë politike ose koalicionin që ka fituar shumicën e nevojshme në Kuvend për të formuar Qeverinë. 5.Nëse Kryeministri jep dorëheqjen ose për arsye të tjera, posti i tij/saj mbetet i lirë, Qeveria bie, dhe Presidenti i Republikës së Kosovës, në konsultim me partitë politike ose koalicionin që ka fituar shumicën në Kuvend, mandaton kandidatin e ri, për të

konstitucionalizimit nuk ka të instaluar ndonjë kufizim në lidhje me aktivitetin e partive politike.

Siç e theksuam më lartë, në funksion të konstitucionalizimit disa shtete kanë vendosur norma kufizuese për aktivitetin e partive politike, duke pamundësuar që ky aktivitet të ushtrohet në rastet kur nuk është në përputhje me rendin kushtetues. Një ndër faktorët kyç i cili ka ndikuar që në raport me partitë politike në Kosovë mos të krijohet ndonjë kufizim i tillë ka qenë, ndër të tjera, jokoherenca që ka pasur sistemi kushtetues i Kosovës në të kaluarën, por edhe mbikëqyrja e këtij sistemi në vazhdimësi nga ana e faktorit ndërkombëtar. Në funksion të sqarimit më të detajuar të çështjes, është me interes të theksohet se edhe Korniza Kushtetuese për Vetëqeverisje të Përkohshme (2001), i ka trajtuar partitë politike dhe koalicionet pothuajse në të njëjtën mënyrë, siç i trajton sot rendi kushtetues i Kosovës⁹⁸. Ky realitet kushtetues i sajuar gjatë realitetit të ri politik pas 10 qershorit 1999 ka qenë ndër faktorëve shtesë që kanë ndikuar në dizenjimin e rendit kushtetues të Kosovës pas shpalljes së pavarësisë. Skena politike kosovare dhe sistemi i zgjedhjeve pas shpallejs së pavarësisë më 2008 nuk pësoi ndryshime serioze edhe pse pati disa tentativa⁹⁹.

Meqenëse nuk janë përcaktuar kufizime kushtetuese për aktivitetin e partive politike, kufizimet e vetme, nëse mund të quhen të tilla, janë ato të cilave iu nënshtrihen partitë politike dhe që kanë të bëjnë me zgjidhjet ligjore që janë adresuar në Ligjin për Zgjedhjet e Përgjithshme të Republikës së Kosovës¹⁰⁰. Pra, *suma summarum*, në kuptimin e konceptit të konstitucionalizimit të partive politike, Kosova nuk i përket sistemit që vendos masa direkte apo

formuar Qeverinë. Pra, siç mund të shihet edhe në këtë dispozitë kushtetuese sikur edhe në atë paraprake partia politike dhe koalicioni përmendet në kontekstin e themelimit të institucioneve që dalin nga zgjedhjet e lira.

⁹⁸ Për më tepër, shih *Korniza Kushtetuese për Vetëqeverisje të Përkohshme* e vitit 2001, e cila po ashtu nuk parashihte kufizime të natyrës së ndalimit të aktiviteteve të partive politike. Partitë politike dhe koalicionit edhe në aktin i cili përbënte rendin Kushtetues të Kosovës në tranzicion trajtoheshin po në të njëjtin kontekst siç i trajton sot rendi kushtetues aplikativ, pra si subjekte të veçanta të cilat ushtrojnë pushtetin përmes pjesëmarrjes në organet përfaqësuese të pushtetit shtetëror dhe organeve kushtetuese.

⁹⁹ Shih, Rezoluta e Kuvendit të Republikës së Kosovës, 7 prill 2011, Nr. 04-R-2, e cila parashihte krijimin e një komisioni dhe apikimin e një reforme zgjedhore përmes ndryshimeve ligjore, që do të ndryshonte edhe realitetin e partive politike në Republikën e Kosovës, por kjo reformë nuk u përfundua asnjëher.

¹⁰⁰ Këto kufizime në lidhje me partitë politike nuk mund të quhen kushtetuese por janë tërësisht të natyrës administrative: si të tilla mund të jenë procedura e regjistrimit për pjesëmarrje në zgjedhje, kufizimet gjatë fushatës etj.

mekanizma origjinal të kontrollit të aktivitetit të partive politike por vetëm masa e mekanizma të tërthorët ligjor.

Cili pra është mekanizmi tjetër përmes të cilit në sistemin kushtetues të Kosovës ushtrohet ky kontroll? E thamë edhe më lartë se mekanizmat mund të jenë edhe të natyrës tjetër, pra të ashtuquajtur mekanizma indirekt, përmes të cilëve mund të realizohet një qëllim i tillë¹⁰¹.

9. Ndikimi i kriterëve të vendosura nga GJEDNJ në lidhje me kontrollin e partive politike dhe aplikimi si mekanizma alternativ të kontrollit në sistemin kushtetues të Kosovës

Nga ajo që u tha deri më tani, u pa qartë se ndikimi i vlerave pro perendimore që është reflektuar përmes mbikqyrjes ndërkombëtare, qoftë edhe në hartimin e kushtetutës aktuale të Kosovës, drejtëpërdrejtë ka ndikuar në përcaktimin e dimensionit të realizimit të kontrollit të partive politike. Duhet pranuar se një ndër vlerat dhe cilësitë themelore të rendit kushtetues kosovar janë të drejtat e njeriut, përfshirë edhe ato të komuniteteve dhe naëtarëve të tyre, vendi dhe roli i tyre në rendin tonë juridik e kushtetues ka një rëndësi të veçantë. Kjo nga shkaku se të gjitha dimensionet e të drejtave të njeriut janë prodhim i pastër i rendit kushtetues të Kosovës dhe ky prodhim dhe dizajn reflekton në shumë aspekte cilësitë e konstitucionalizmit modern dhe jo strukturën materiale të shoqërisë kosovare¹⁰².

Megjithatë, në këtë pjesë do të mundohemi të shtjellojmë se cilat mund të jenë mekanizmat alternativ përmes të cilëve mund të bëhet kontrolli i partive politike në rendin kushtetues kosovar, gjithnjë duke pasur parasysh veçoritë që ka sistemi kushtetues i Kosovës.

Praktika e GJEDNJ ka krijuar standarde të atilla, ku ekzistimin ose jo të një partie politike e ka interpretuar në funksion të dy lirive dhe të drejtave themelore, të lirisë së shprehjes dhe lirisë së asociimit. Dy këto të drejta janë të parapara edhe në Kushtutën e Kosovës, njejtë siç janë paraparë në nenet përkatëse të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut¹⁰³. Brenda kësaj

¹⁰¹ Në intervistën e cituar më lartë të dhënë autorëve, (cituar në fusnotën 66 *supra*), ish-kryetar i Gjykatës Kushtetuese të Kosovës pranon se ky kontroll në rastin e Kosovës mund të arrihet përmes mekanizmave shtesë, ndër këta mekanizma shtesë sipas tij mund të jenë: Shumica e dyfishtë, ligjet me interes vital si dhe pamundësia për ndryshimin e Kushtetutës pa pëlqimin e komuniteteve pakicë.

¹⁰² Prof.Dr.Enver Hasani, “Veçoritë themelore të Sistemit Kushtetues në Kosovë”, Revista E Drejta-Law, nr.1-4, 2014, fq 23. (Fusnota 68 *supra*).

¹⁰³ Për më tepër shih: Kushtetuta e Republikës së Kosovës dhe KEDNJ: Kushtetuta e Republikës së Kosovës: **Neni 40 [Liria e Shprehjes]** 1.Liria e shprehjes është e garantuar. Liria e shprehjes

logjike duhet të kërkohen edhe këta mekanizma alternative që mundësojnë kontrollin në fjalë. Kjo edhe për faktin se KEDNJ ka një status kushtetues në Kosovës sipas nenit 53 [Interpretimi i Dispozitave për të Drejtat e Njeriut] të Kushtetutës së Kosovës, ku thuhet: *“Të drejtat njeriut dhe liritë themelore të garantuara me këtë Kushtetutë, interpretohen në harmoni me vendimet gjyqësore të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut”*. Përmes kësaj dispozite, Konventa është në tërësi e inkorporuar në sistemin kushtetues kosovar dhe shërben si pikë referimi për çdo interpretim të të drejtave të njeriut¹⁰⁴¹⁰⁵.

përfshin të drejtën për të shprehur, për të shpërndarë dhe për të marrë informacione, mendime dhe mesazhe të tjera, pa u penguar nga askush. 2. Liria e shprehjes mund të kufizohet me ligj në raste kur një gjë e tillë është e domosdoshme për parandalimin e nxitjes dhe provokimit të dhunës dhe armiqësive në baza të urrejtjes racore, kombëtare, etnike ose fetare. **Neni 43 [Liria e Tubimit]** 1. Liria e tubimit paqësor është e garantuar. Secili person gëzon të drejtën për të organizuar tubime, protesta dhe demonstrata, si dhe të drejtën për të marrë pjesë në to. Këto të drejta mund të kufizohen me ligj, nëse është e domosdoshme për të siguruar rendin publik, shëndetin publik, sigurinë kombëtare, ose mbrojtjen e të drejtave të të tjerëve. **Neni 44 [Liria e Asociimit]** 1. Liria e asociimit është e garantuar. Liria e asociimit ngërthen të drejtën e secilit për të themeluar një organizatë pa pasur nevojë të sigurojë leje, për të qenë ose për të mos qenë anëtar i një organizate, si dhe për të marrë pjesë në aktivitete të një organizate. 2. Liria për të themeluar sindikata dhe për t'u organizuar, me qëllim që të mbrohen interesat, është e garantuar. Kufizimi i kësaj të drejte mund të bëhet me ligj për kategori të veçanta të punonjësve. 3. Organizatat ose aktivitetet që kanë për qëllim cenimin e rendit kushtetues, shkeljen e lirive dhe të drejtave të njeriut, ose nxitjen e urrejtjes racore, kombëtare, etnike a fetare, mund të ndalohen me vendim gjyqësor të gjykatës kompetente. **KEDNJ: NENI 10 Liria e shprehjes** 1. Çdokush ka të drejtën e lirisë së shprehjes. Kjo e drejtë përfshin lirinë e mendimit dhe lirinë për të marrë ose për të dhënë informacione dhe ide pa ndërhyrjen e autoriteteve publike dhe pa marrë parasysh kufijtë. Ky nen nuk i ndalon Shtetet që t'u kërkojnë ndërmarrjeve të transmetimit audioviziv, televiziv ose kinematografik të pajisen me liçencë. 2. Ushtrimi i këtyre lirive që përmban detyrime dhe përgjegjësi, mund t'u nënshtrohet atyre formaliteteve, kushteve, kufizimeve ose sanksioneve të parashikuara me ligj dhe që janë të nevojshme në një shoqëri demokratike, në interes të sigurisë kombëtare, integritetit territorial ose sigurisë publike, për mbrojtjen e rendit dhe parandalimin e krimit, për mbrojtjen e shëndetit ose të moralit, për mbrojtjen e dinjitetit ose të të drejtave të të tjerëve, për të ndaluar përhapjen e të dhënave konfidenciale ose për të garantuar autoritetin dhe paanshmërinë e pushtetit gjyqësor. **NENI 11 Liria e tubimit dhe e organizimit** 1. Çdokush ka të drejtën e lirisë së shprehjes dhe të organizimit me të tjerët, duke përfshirë të drejtën e themelimit me të tjerë të sindikatave dhe të pjesëmarrjes në to për mbrojtjen e interesave të tij. 2. Ushtrimi i këtyre të drejtave nuk mund t'u nënshtrohet kufizimeve të tjera përveç atyre që parashikohen me ligj dhe që janë të nevojshme në një shoqëri demokratike, në interes të sigurisë kombëtare ose sigurisë publike, për mbrojtjen e rendit dhe parandalimin e krimit, për ruajtjen e shëndetit ose të moralit, ose për mbrojtjen e të drejtave dhe të lirive të të tjerëve. Ky nen nuk ndalon kufizime të ligjshme të ushtrimit të këtyre të drejtave nga pjesëtarë të forcave të armatosura, të policisë ose të administratës shtetërore.

¹⁰⁴ Paul de Hert / Fisnik Korenica, burimi i cituar në fusnotën 83 *supra*, fq. 20-22.

¹⁰⁵ Aplikimi i praktikës gjyqësore të GJEDNJ dhe inkorporimi i saj në rendin kushtetues kosovar, si një vlerë e rëndësishme pro perendimore është aplikuar në të gjitha rastet sidomos në Gjykatën Kushtetuese, kur është vendosur *in meritum*, në rastet e shkeljes së lirive dhe të drejtave të

Nisur nga kjo rrethanë, praktika gjyqësore e GJEDNJ në rendin kushtetues kosovar është sipër praktikës gjyqësore vendore sepse kjo e fundit duhet ta ndjek të parën. Kjo don të thot se edhe kontrolli i partive apo organizatave që eventualisht mund të çënojnë rendin kushtetues të Kosovës, së pari duhet të shiqohet në prizmin e lirive dhe të drejtave të njeriut, kryesisht lirisë së asociimit, tubimit dhe asaj të shprehjes. Shikuar nga ky prizëm, edhe parandalimi eventual i aktivitetëve të parive politike që çënojnë rendin kushtetues kosovar duhet të gjykohet mbi bazën e mekanizmave kryesorë alternativ që ka instaluar rendi kushtetues i Kosovës për të arritur këtë objektiv kushtetues, gjithnjë duke pasur parasysh standardet evropiane mbi lirinë e asociimit, të shprehjes, të tubimit dhe organizimit.

Liria e asociimit nga neni 44 i Kushtetues së Kosovës shërben si pikë nisje në vlerësimin e aktivitetit kushtetues të partive politike dhe organizatave tjera. Kjo e drejtë e njeriut ngërthen të drejtën e secilit për të themeluar organizata, pa pasur nevojë që të siguroj leje, apo të drejtën për të qenë pjesë e një organizate. Në frymën e këtij neni dhe praktikës së GJEDNJ, fjala organizatë mund të nënkuptojë edhe një parti politike apo lëvizje e cila mund të marrë pjesë në zgjedhje. Siç e thamë, pragrafi 3 i nenit 44, në një ekzaminim më të thellë instalon kufizimet që mund t'i kenë organizatat e tilla, ku këto kufizime kanë të bëjnë me atë nëse ato çënojnë rendin kushtetues, shkelin të drejtat e njeriut, nxisin urrejtje racore, kombëtare etnike apo fetare. Nëse janë të tilla, organizatat në fjalë mund të ndalohen me vendim të gjykatës kompetente¹⁰⁶. Kjo don të thot se nëse e trajtojmë partinë politike në frymën e praktikës së GJEDNJ dhe lirinë e asociimit ashtu siç parashihet edhe në Kushtetutën e Kosovës, atëherë qartë del se edhe partia politike, në instancën e fundit, paraqet një bashkim apo një organizatë të caktuar e cila ka një qëllim të caktuar politik. Edhe GJEDNJ nga prizmi i lirive dhe të drejtave të njeriut e ka trajtuar çështjen e ndalimit ose të veprimit të partive politike si një subjekt¹⁰⁷. Nisur nga ky fakt, praktika e GJEDNJ i trajton partitë politike si organizata brenda lirisë së asociimit. Siç u pa edhe në nenin 44.3 të Kushtetutës së Kosovës, gjykata kompetente, në këtë rast nuk mund të jetë Gjykata Kushtetuese sepse Ligji mbi Zgjedhjet e Përgjithshme qartë kontrollon ligjshmërinë e veprimit të partive politike që

njeriut. Pra, në aktgjykimet e Gjykatës Kushtetuese, gjatë trajtimit dhe arsyetimit të rasteve konkrete, praktika e GJEDNJ është mishëruar masë të madhe në rendin kushtetues kosovar.

¹⁰⁶ Neni 44.3 i Kushtetutës së Republikës së Kosovës: “3. Organizatat ose aktivitetet që kanë për qëllim çënimin e rendit kushtetues, shkeljen e lirive dhe të drejtave të njeriut, ose nxitjen e urrejtjes racore, kombëtare, etnike a fetare, mund të ndalohen me vendim gjyqësor të gjykatës kompetente”.

¹⁰⁷ Madje siç mund të shihet më sipër në rastet e trajtuara, GJEDNJ i ka anuluar aktgjykimet e Gjykatave Kushtetuese duke u bazuar në lirinë e asociimit dhe atë të tubimit (Rastet e Turqisë).

nga formimi e deri te shpërbërja e tyre¹⁰⁸. Në shikim të parë mund të duket që nëse plotësohen kushtet e parapara në nenin 113.7 [Juridiksioni dhe Palët e Autorizuara] të Kushtetutës së Kosovës, mund të vijë deri tek shuarja e një organizatë e cila në këtë kontekst mund të jetë edhe parti politike dhe atë për shkak se aktiviteti i saj ka pasur për qëllim cënimin e rendit kushtetues. Kjo me premisën se përmes aktivitetit të saj, organizata e caktuar ka shkelur liritë dhe të drejtat e njeriut apo për shkak që përmes aktivitetit të saj organizatë e tillë ka nxitur urrjetje racore, kombëtare, etnike apo fetare. Në fakt kjo nuk është kështu sepse juridiksioni në fjalë ka të bëjë vetëm me cënimin e të drejtave dhe lirive kushtetuese të kryera nga një autoritet publik, gjë që nuk është rasti me organizatat politike, siç janë partitë politike. Pra, duhet të ketë një vendim të një autoriteti publik për të qenë rasti i lejueshm sipas nenit 113.7 [Juridiksioni dhe Palët e Autorizuara] të Kushtetutës me të cilin janë cënuar të drejtat dhe liritë kushtetuese të individit apo të ndonjë personi tjetër juridik. Sado që aktiviteti i një organizate politike mund të përfshijë aktivitete antikushtetuese, asnjëherë nuk mund të jetë objekt vendimi i Gjykatës Kushtetuese me të cilin ndalohet aktiviteti i mëtejshëm i saj. Në Kosovë kjo është çështje ligjore, jo kushtetuese. Si çështje kushtetuese është vetëm në mënyrë indirekte dhe atë përmes ushtrimit të ankesës kushtetuese me të cilën pohohet cënimi i lirive dhe të drejtave themelore të garantuara më Kushtetutën e Kosovës, kapitulli II [Të Drejtat dhe Liritë Themelore] dhe kapitulli III [Të Drejtat e Komuniteteve dhe Pjestarëve të Tyre].

Për fund mund të thuhet se në rendin kushtetues kosovar partitë politike trajtohen si subjekte të veçanta në dy dimensione, në dimensionin e parë si subjekte që marrin pjesë në pushtetin shtetëror përmes zgjedhjeve dhe në dimensionin e dytë si organizata apo persona juridik që gëzojnë të drejtat tyre, për aq sa është e mundur, ashtu siç janë të parapara në Kapitullin II [Të Drejtat dhe Liritë Themelore] të Kushtetutës së Kosovës. Edhe pse Sistemi Kushtetues i Kosovës, nuk ka krijuar mekanizma direkt të kontrollit të veprimtarisë së partive politike, brenda vlerave të tij ka instaluar mekanizëm me të cilin mund të ndalojë aktivitetin e një organizate, që mund të jetë edhe parti politike, nëse ajo i plotëson njërin nga kushtet e parapara në nenin 44.3 [Liria e Asociimit] të Kushtetutës së Kosovës. Ky kontroll i partive politike mund të ushtrohet brenda qarkut të lirive dhe të drejtave të njeriut duke mundësuar shuarjen e aktivitetit të ndonjë organizate që mund të jetë edhe OJQ, iniciativë apo parti politike përmes vendimit të një gjykate kompetente, e cila gjithnjë është gjykatë e rregullt.

¹⁰⁸ Shih fusnotën 94 *supra* dhe nenet Ligjit Nr. 03/L-073 për zgjedhje e përgjithëshme në Republikën e Kosovës: 1,3,4. (Kreu III) nenet: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 47, 53, 56, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 74, 87, 111, 122, 123.

Jasht kësaj logjike, mund të ketë edhe mekanizma të tjerë kushtetues të cilët nuk mund t'i quajmë mekanizma kontrollues të aktivitetit të partive politike e që në një formë ose formën tjetër mund të pengojnë ardhjen në pushtet të partive që mund të kenë qasje ekstreme ndaj rendit kushtetues. Si mekanizma të tillë mund të veçohen procedura e ndryshimit të kushtetutës dhe pëlqimi i pakicave për këto ndryshime, shumica e dyfishtë apo edhe ligjet me interes vital. Këto elemente që lidhen me theks të veçantë me pozitën e komunitete pakicë në rendin kushtetues kosovar mund të ketë efekt indirekt në realizimin e kontrollit kushtetues të partive politike, si një masë preventive për të realizuar këtë funksion.

Jashtë normave dhe rendit kushtetues, brenda realitetit faktik kosovar, në vitin 2013 ishte hapur debat duke shkaktuar konfuzion nëse Komisioni Qëndror i Zgjedhjeve (KQZ) i Kosovës do të lejonte regjistrimin e partisë politike me emrin lista unike "Serbia". Pikërisht, emërtimi në këtë mënyrë nxiti edhe debate publike e politike, sepse emërtimi si i tillë dukej që mund të nxiste urrejtje etnike, rrethanë kjo që është e përcaktuar në nenin 44.3 [Liria e Asociimit] të Kushtetutës¹⁰⁹. Në rastin konkret, emërtimi ishte i tillë sa që lejonte ndalimin e regjistrimit¹¹⁰. Megjithatë, pas presioneve të KQZ, autoritetet në Serbi kësaj liste unike ia ndërruan emërtimin në mënyrë që ai u bë i pranueshëm për realitetin kushtetues dhe ligjor kosovar¹¹¹.

Një rast tjetër që kishte nxitur bile edhe debat kushtetues ishte ai i çertifikimi si parti politike i Lëvizjes Islamike Bashkohu (LISBA) e cila me 19 shkurt 2013 kishte aplikuar për regjistrim në KQZ¹¹². Në muajin mars të po atij viti KQZ kishte miratuar kërkesën e LISBA për regjistrim si parti politike¹¹³, edhe pse ky fakt mund të nxiste urrejtjen fetare¹¹⁴. Në këtë rast, në emër të mbrojtjes së shtetit laik, si njëra ndër vlerat e rendit kushtetues kosovar, Avokati i Popullit, por edhe disa OJQ e qytetarë, paralajmëronin hapjen e

¹⁰⁹ Gjatë këtij debati, autori Florent Muçaj kishte dhënë një prononcim për televizionin publik të Kosovës (RTK), me që rast si argument kushtetues kishte përmendur nenin 44.3 të Kushtetutës së Kosovës. Kronika është transmetuar në RTK me datë 08 Shtator 2013-edicioni i lajmëve qëndrore.

¹¹⁰ Neni 5, pika c, e rregullores së KQZ-së për regjistrimin e një subjekti politik, thotë se kërkesa për regjistrim duhet të refuzohet vetëm nëse subjekti politik ka emër, akronim ose simbol që mund të nxisë urrejtje ndëretnike ose fetare.

¹¹¹ <http://lajmi.net/konfirmohet-heqja-e-emrit-srbija/>, qasur së fundmi me 19 Mars 2016.

¹¹² Kominikatë për media e KQZ, http://www.kqz-ks.org/Uploads/Documents/20.02.2013_gdrjigtjck.pdf, qasur së fundmi me 25 Shkurt 2016.

¹¹³ Po aty.

¹¹⁴ Shih fusnotën e 110 *supra* dhe ndalesat në rregulloren e KQZ për regjistrim.

rastit në Gjykatën Kushtetuese, për të mbrojtur këtë parim kushtetues¹¹⁵. Por siç u konstatua më lartë dhe siç mund të shihet edhe në këtë rast, Gjykata Kushtetuese e Kosovës, nuk ka pasur e as nuk ka kompetencë orgjinale që të shqyrtojë aktivitetin e partive politike dhe përputhjen e aktivitetit të tyre me Kushtetutën. Një gjë të tillë, rendi kushtetues kosovar e mundëson përmes mekanizmave alternativ të tërthorët të cilët i shtjelluam më lartë. Këta mekanizma janë të mjaftueshëm dhe pamundësojnë që një parti politike të ushtroj aktivitetin e saj në kundërshtim me kushtetutën dhe sistemin ligjor kosovar. Përveç mënyrës së realizimit të këtij funksioni, gjithashtu u shtjellua dhe u konstatua që realiteti politik kosovar, mbikëqyrja ndërkombëtare dhe realiteti i ri politik që ka thithur vlerat pro perendimore kushtetuese, të cilat janë shkaktarët kryesore se përse në rendin kushtetues kosovar nuk ka ndonjë mekanizëm direkt përmes të cilit ushtrohet kufizimi i aktiviteteve të partive politike.

¹¹⁵ <http://www.telegrafi.com/lajme/per-levizjen-bashkohu-paralajmerohet-padi-ne-kushtetuese-2-29817.html>, qasur së fundmi më 28 Shkurt 2016.

Arsim BAJRAMI, Florent MUÇAJ, Përparim GRUDA

Constitutionality and the control of political parties - Kosovo's case

Summary

The control of political parties is a very important topic that is treated by constitutional and political sciences. There are many different systems worldwide and different criteria in terms of constitutional control of political parties. In many countries, non-constitutional activity of political parties is prohibited, and this standard is in accordance with the constitution, law, and control to political parties in certain countries through appropriate mechanisms. Therefore, regarding to the constitutional rules and control of political parties, some countries appear to be more liberal and separated from the classical aspect of restrictions and control of political parties.

This paper treats three segments associated with the control and restrictions of political parties: firstly, constitutional rules and the manner of restrictions and control of political parties, which means constitutionality; secondly, control and restrictions of political parties in the context of the rules applied by the European Union and European Court of Human Rights ECHR; thirdly, the case of the Republic of Kosovo and standards applicable in the Republic of Kosovo about the control of political parties.

As can be seen, standards of constitutional control and constitutional rules vary depending on the history and different social circumstances that have determined the development of pluralism in certain countries. In the context of this, for various reasons, Republic of Kosovo has a liberal approach toward this case, if not saying that in the Republic of Kosovo there is no effective legal control of the activity, program, and statute of any political party.

The Republic of Kosovo exercises this control based on indirect mechanisms, among which include the EHCR standards related to freedom of association and assembly.

As we previously mentioned, this paper focuses on the importance of the need to have an effective mechanism that controls or restricts any eventual non-constitutional activity of political parties in a legal and political order.